

DOMA **na**
VENKOVĚ

**Vzdělávací program
pro zvýšení
konkurenceschopnosti
venkovského obyvatelstva**

DOMA NA VENKOVĚ Vzdelávací program pro zvýšení konkurenceschopnosti venkovského obyvatelstva

DOMA NA VENKOVĚ

Vzdělávací program pro
zvýšení konkurenceschopnosti
venkovského obyvatelstva

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ÚVOD

Individuální vzdělávání jako nástroj zvyšování konkurenceschopnosti venkovského obyvatelstva

Jihočeský venkov – synonymum zadumané přírody, zrcadel rybníků i poetiky selského baroka, krajina překypující historickými památkami a ráj turistů, vodáků i chalupářů. Jaký je ale pro ty, kdo zde žijí trvale, narodili se tu, nebo je sem zavedl osud či vlastní rozhodnutí? Může potenciál přírodního i kulturního bohatství vyrovnat horší dostupnost vzdělávání, pracovních příležitostí i služeb?

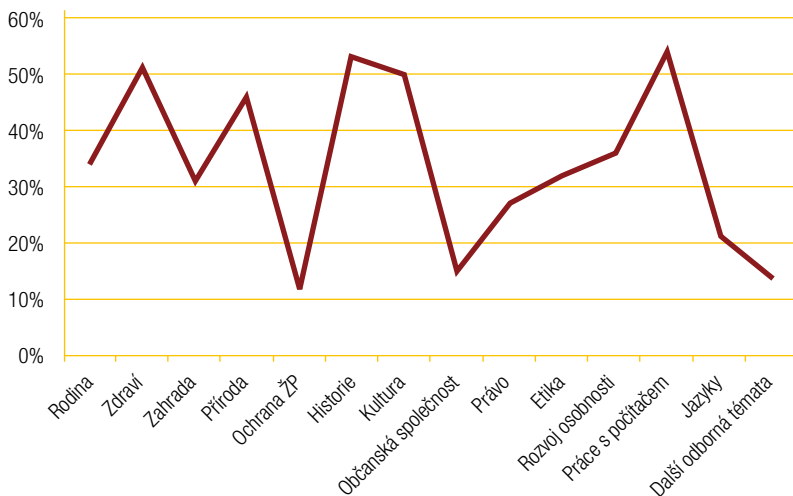
Vzdělávací program Doma na venkově, spolufinancovaný z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky, nabízí těm, kdo řeší každodenní problémy života na venkově na Strakonicku, Písecku, Vodňansku a Blatensku pozvání ke společnému zastavení, zamyšlení, poznávání i tvoření.

Záměrem vzdělávacího programu Doma na venkově bylo vytvořit podpůrný nástroj pro zvýšení kvality života na venkově prostřednictvím vzdělávání a aktivizace občana a posílení jeho role v rozvoji regionu na základě rozšíření a prohloubení znalostí. Myšlenka projektu vychází z dotazníkového šetření provedeného v roce 2011 mezi starosty obcí na Strakonicku¹, které potvrdilo výrazný zájem o průběžné vzdělávání u osob, jež se aktivně účastní rozvoje venkova. Na základě tohoto šetření byla stanovena i prvotní hypotéza projektu, která zakládá souvislost mezi vzdělaností úrovní venkovského obyvatelstva a rozvojem venkova.

Citované dotazníkové šetření se zaměřilo i na poptávku po konkrétním zaměření vzdělávání, která možná překvapivě vedle očekáva-

1) KARASOVÁ Jiřina. Celoživotní učení jako základ rozvoje regionu. České Budějovice, 2011. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, Katedra řízení.

ných ekonomických a manažerských dovedností akcentovala i daleko širší základnu všeobecných znalostí (viz graf).

Graf: Výběr vzdělávacích témat podle zájmu v procentech

Z citované práce byla převzata i základní teze, že celoživotní učení by se nemělo soustřeďovat pouze na oblast profesní, ale zejména v územích, která soustavně trpí strukturálními a dalšími nerovnováhami, musí příjemcům přinést vyšší sebevědomí, uspokojení jejich potřeb a schopnost argumentace proti neprofesionálním rozhodnutím.

V rámci realizace projektu vznikla vzdělávací koncepce založená na modulárním principu. Celkem 6 vzdělávacích modulů se soustředilo na jednotlivá témata bezprostředně související se životem na současném venkově:

- Téma **Vesnice a občané** představí vesnici jako komunitu s nejrůznějšími bolestmi i nadějemi, vytváří prostor pro příklady a nápady, jak měnit věci společně i kde na to brát.
- Téma **Vesnice jako místo spotřeby** otevírá problém posunu od aktivní role v produkci do role pasivního spotřebitele limitovaného kupní silou a konkrétním, často odlehlým místem. Ukazuje možné alternativy, seznamuje s právy a možnostmi obrany spotřebitele a upozorní na nebezpečí reklamní manipulace.

- Téma **Vesnice jako živé společenství** se vrací do historie, kdy běh života obce i rodiny určovaly pravidelně se opakující svátky a rituály provázející člověka od kolébky po hrob. Připomíná význam jednotlivých obřadů a nabízí zamyšlení o jejich smyslu v současné době.
- Téma **Vesnice jako tvůrčí prostor** se ohlíží za hodnotami, které na venkově po staletí vznikaly díky umu řemeslníků a hospodářů. Navazující interaktivní dílna ukáže příklady využití tradičních řemesel v současné době. Těm, kdo mají zájem o návrat k tradici zemědělství a produkce potravin, bude užitečná podrobná informace o podmínkách prodeje ze dvora.
- Téma **Vesnice jako kulturní prostor** se soustřeďuje na to, jak se kulturní vývoj odrážel v krajině, na dědictví lidové architektury a její současné osudy a cesty přetváření veřejných prostranství. Součástí je i exkurze s názornými ukázkami následováníhodných i odstrašujících příkladů.
- Téma **Vesnice ve století služeb** nabízí nové pohledy na možné využití potenciálu venkova zejména při podpoře udržitelného cestovního ruchu a poskytuje praktické rady pro zájemce o provoz ubytovacích zařízení i poskytování dalších služeb.

Semináře probíhaly od října 2012 do června 2013 na území partnerů projektu, tj. sedmi dobrovolných svazků obcí na Strakonicku, Písecku, Vodňansku a Blatensku. V každém ze sedmi dobrovolných svazků obcí se uskutečnily semináře ke všem šesti tématům, na čtyřech místech navíc proběhly i interaktivní dílny a pro zájemce o intenzivní poznání vlastního regionu byly uspořádány i dvě exkurze. Lektorování seminářů bylo svěřeno kvalifikovaným odborníkům v jednotlivých oborech, počínaje dějinami lidové architektury a etnografií, přes právní poradenství až po dobrou praxi realizace projektů a podnikání ve venkovském prostoru. O úspěchu projektu svědčí nejlépe návštěvnost vzdělávacích akcí – celkem si všechny semináře a interaktivní dílny navštívilo než 1 100 posluchačů, přičemž řada účastníků se zúčastnila více než jednoho semináře.

Veřejnou část projektu završil červencový festival na strakonickém hradě, který pomohl informovat o projektu širokou veřejnost z regionu. Pro odbornou veřejnost pak byla určena říjnová konference, která v jednom dni představila průřez celou vzdělávací koncepcí. Na konferenci vystoupila většina lektorů, kteří se vedle představení tezí svých přednášek zaměřili především na zkušenosti ze vzdělávání jako takového s ohledem na možné pokračování či přenos koncepce

do dalších regionů. Pro ty bude i po skončení projektu k dispozici webová prezentace projektu www.na-venkove.cz, kde jsou publikovány veškeré materiály k projektu.

Publikace, kterou právě držíte v ruce, přináší shrnutí jednotlivých tematických okruhů napsané jejich lektory včetně reflexe zkušenosti z maratonu opakování každého cyklu na sedmi různých místech, často ve specifických podmínkách.

Realizační tým projektu věří, že se publikace může stát užitečnou pomůckou jak pro ty, kdo měli možnost osobně navštívit jednu či více vzdělávacích akcí, tak i pro ty, kdo tuto příležitost neměli, ale problematika prohlubování vzdělanosti na venkově je zajímavá.

V neposlední řadě doufáme, že se ne zcela snadně prošlapaná cesta může stát inspirací pro další následovníky v dalších regionech.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. HISTORIE A VÝVOJ VENKOVSKÉ KRAJINY A OSÍDLENÍ

1.1. Venkovská krajina v historii a současnosti

Ing. Lenka Solarová

Člověk měl na vzhled a vývoj krajiny vliv od svých prvopočátků. Nejprve byl vliv nepatrný, protože člověk pouze sbíral plodiny a lovil zvěř a jeho snahou bylo samotné přežití. Během neolitické revoluce přešel k pěstování zemědělských plodin a chovu hospodářských zvířat a jeho vliv na krajinu se mnohonásobně zvětšil. Na úkor lesních ploch byla budována políčka a ohrady pro dobytek, oddělována země od vody, začaly vznikat cesty... Přes velké zásahy do krajinného rázu však ještě nelze hovořit o záměrné tvorbě krajiny, formování krajiny bylo pouze druhotným efektem lidské činnosti.

Od **doby bronzové** začala vznikat hradiště se zemědělskými osadami v blízkosti. V **raném středověku** se začaly budovat panské hrady, které tvořily důležitou krajinnou dominantu, doplněné románskými kostely a kláštery. Dále byla v této době krajina tvořena rozsáhlými lesnatými plochami, v mnohem menším poměru obhospodařovanou půdou a důležitými obchodními cestami.

Ve **vrcholném středověku** došlo k výraznému budování královských měst, hradů, nových sídel, které vytvořily nové krajinné dominanty. Ve velké míře se stavěla i menší šlechtická sídla, nejčastěji tvrze. V tomto období lze poprvé hovořit o prvních **klášterních zahradách**. Zemědělské osady postupně nahradily vesnice a městečka. Stále pokračoval trend ústupu lesa na úkor polí a luk. Od 14. století začaly vznikat **první rybníky**, které měly a mají obrovský krajinoformující význam. V období renesance se rozvíjely velkostatky, pivovarnictví, vinohradnictví a především již zmíněné

rybníkářství. Z hlediska architektonického se již nestavěly hrady, ale spíše zámky a lovecké zámečky a v jejich okolí se budovaly **zahrady a obory**.

Od **barokního období** člověk začal krajinu záměrně komponovat. Nejvýznamnějším obdobím pro komponování bylo baroko spolu s klasicismem a přírodně-krajinářským stylem. V baroku se mezi krajinou a panskými sídly vyvinuly nové vztahy. Ze zahrad vybíhaly ve směru hlavních kompozičních os do okolí **aleje**, které byly ukončovány stavbami, např. altány apod. Tím byla plocha zahrady opticky rozšiřována a krajina se stávala jakoby její součástí. Paprsky alejí spojovaly významné stavby v krajině a také některé obory a lesní revíry byly děleny hvězdicovými průseky. Zakládány byly také vstupní aleje u šlechtických sídel, aleje u poutních míst, aleje spojující šlechtická sídla se zemědělskými dvory, oborami, aleje na hrázích rybníků apod. Období baroka také přineslo ve zvýšené míře i výstavbu venkovských panských usedlostí.

V baroku je rovněž **základ české kulturní krajiny**, tvořené drobnou, vesměs církevní architekturou ve spojení s jednotlivými stromy, jejich skupinami, alejemi, stromořadími atd. Tento útvar je ve světové tvorbě krajiny ojedinělý a je dokladem české kulturnosti a vynikajícího vztahu k přírodě a krajině. Pokud by se měla barokní krajina charakterizovat přívlastkem, zvítězil by výraz přehledná. Barokní zahrady jako takové byly formálního typu s podstatou v neomezeném prostoru. Oproti nim zahrady dalšího období – **klasicismu** byly mnohem více inspirované volnou přírodou, byly přímou reakcí na barokní formálnost.

V tomto období se vyskytovalo více vývojových směrů, které používaly antické prvky, romantické prvky, exotické prvky z cest, ale scelujícím motivem byl přírodní element, volná krajina. V době klasicismu bylo poprvé použito slovo **park**. Z krajinářského hlediska byl velmi důležitý rozvoj myslivosti a lovectví, hojně se rozšiřovaly lovecké zámečky s oborami, myslivny. Rostlo podnikání v příhraničních oblastech, v nichž vznikaly hamry, pily, sklárny, čímž stále ubývalo lesních ploch. Klasicistní období dalo výborný základ rozvoji **přírodně-krajinářského stylu**. Toto období vyzdvihuje krásu neporušené krajiny. Vůdčí ideou romantického krajinářského parku byl návrat k přírodě, ale respekt k reliéfu krajiny byl jen zdánlivý, docházelo k velice zásadním modelacím a úpravám terénu. Důležitá

Příklad drobné církevní architektury v krajině

byla malebnost a půvabnost, naopak vůbec se nekomponovalo souměrně či geometricky. Tento styl pracoval se soliterními stromy, keři, skupinami stromů a keřů, plochami trávníků, kompozice byly nepravidelné, rozvolněné. Základem byla **jednota s okolní krajinou**. Období romantického krajinářského parku přineslo největší rozkvět parkové tvorby i v našich zemích. V roce 1837 byl vydán zákon o povinnosti vysazovat a udržovat stromořadí, což mělo zásadní význam pro estetické působení krajiny.

Jedním z vrcholů tohoto období byl park charakteru tzv. **okrasného statku** (ornamented farm), kdy byly hospodářské pozemky součástí parku. Tento přístup označil architekt Stephen Switzer jako Rural Gardening a v jižních Čechách najdeme mnoho příkladů. Základem parku byl statek s krajinou hospodářsky využívanou, ale záměrně komponovanou. Důležité podle Schwitzera bylo umístění výsadby, aby nedocházelo k zablokování výhledů. Řídil se pravidlem, že kopce měly být zalesněny a údolí nechával otevřená s loukami. Důraz kladl jednoznačně na vzhled a ekonomickou výhodnost upozadil. Během 19. století bylo na území jižních Čech provedeno mnoho

komponovaných krajinářských úprav. Kromě záměrného komponování se na vzhledu krajiny projevil rychlý **rozvoj průmyslu** s nezbytnou těžbou dřeva a posléze uhlí. Dalším novým elementem se zásadním vlivem na krajinu byla **železnice**.

Dvacáté století bylo z hlediska krajinářského velkým úpadkem, krajina byla narušována kolektivizací zemědělství, posléze nevhodnými melioracemi, zemědělskými stavbami, regulací toků. Začala tvrdě vítězit ekonomická funkce nad estetickou.

Během seminářů v rámci projektu Doma na venkově jsem se poslouchačům snažila ve velké zkratce zformulovat **vývoj záměrně komponované krajiny** a alespoň nepatrně zabrousit do **zahradní a parkové tvorby**. Protože semináře byly časově omezené a rádius, v němž se konaly, dost široký, soustředila jsem se na jasné sdělení informací, které pomohou i laikovi najít stopy ve vývoji krajiny konkrétního místa. V dnešní době je spousta mapových materiálů, starých fotografií, dobových obrázků běžně dostupných na internetu, stačí jen dobře hledat. Přidáme-li obyčejnou procházku v krajině s otevřenými očima neboli vzletně řečeno terénní průzkum, jsme schopni nalézt spousta stop ve vývoji krajiny sami. Ale protože základem úspěšného hledání je vědět, po čem vlastně pátráme, vždy jsem na semináři prezentovala **modelový příklad**.

Nejprve se zvolené místo prezentovalo v leteckém snímku, posléze v nejstarší Müllerově mapě (1720, vydána 1790), v I. vojenském mapování (1764–1768), v II. vojenském mapování (1836–1852), v III. vojenském mapování (1876–1878 Morava, 1877–1880 Čechy) a případně ve skicích Stabilmního katastru. V tomto časovém rozmezí necelých 300 let lze doložit, že naši předkové dokázali často velmi nákladně a komplikovaně přetvářet charakter krajiny, často i několikrát za sebou kompletně změnit kompozici a využití krajiny. Přesto se daly vysledovat určité spojující a stále se opakující motivy.

Krajina vždy působila harmonicky, přestože byla složená z relativně diferencovaných prvků. Zemědělsky využívané plochy byly orámovány esteticky komponovanými alejemi, na rybníky navazovaly honební remízy a lesy, vše v dokonalém souznění. Ekonomická a estetická funkce byly v rovnováze. Krajina byla v dokonalém souznění s architekturou, byla jejím pokračováním. A dalo by se říct, že krajina nebyla tvořena převratně, spíše byl respektován původní terén, původní podmínky a jen došlo k perfektnímu využití.

Na závěr semináře jsme vždy probírali současnost a byl **prostor i pro diskuse**. V dnešní době se o tvorbě krajiny moc hovořit nedá, příčin je celá řada. Je mnohem více vlastníků půdy s mnohem menšími pozemky, pokud bychom hovořili o tvorbě zeleně, jedná se spíše o zeleň zahrad. V této oblasti je stav **značně rozporuplný**. Objevuje se snaha o jedinečnost za každou cenu, často spojená s nadměrným používáním nepůvodních dřevin. Výsledkem tohoto spojení je disharmonie, často natolik kontrastní s okolní krajinou, že bije do očí. Také chybí koncepčnost a jakási uspořádanost, měli bychom více přemýšlet nad funkčními vztahy s budovou a také okolní krajinou a více propojovat a využívat možnosti, které nám konkrétní prostor nabízí. V neposlední řadě je zásadním problémem, že ekonomická funkce je vždy prioritní a na estetickou funkci se stále nedostává řada. Přitom v ještě nepříliš dávné historii historických byly tyto dvě funkce vždy vyváženy a výsledná harmonie byla neméně důležitá než výnos.

V diskusích padaly různé otázky, skoro všechny jsem očekávala, jako trápení s krtky i podiv nad tím, proč nesázet túje do vesnické zahrádky, a dotazy typu Receptář ..., ale jedna mě překvapila a donutila se opravdu zamyslet. Jaká je souvislost mezi vztahem ke krajině a vírou? A já si myslím, že zásadní. Ač sama nejsem věřící, snažím se respektovat a mít v sobě pokoru ke všemu a všem. Nejen každý strom, ale i tráva je živý organismus, a člověk nemá právo je bezmyšlenkovitě ničit a přeceňovat sebe sama. Naši předkové často tvořili složité komponované krajiny, sázeli aleje, lesy, budovali rybníky, a přitom často výsledky své práce nikdy neviděli, protože tvořili pro další a další generace. Dnes musí být výsledek vidět ihned. Ale neděláme něco špatně?

Ing. Lenka Solarová

Vystudovala Zahradnickou fakultu Mendelovy univerzity v Lednici – Zahradní a krajinářskou architekturu a Management zahradních a krajinářských úprav. Od roku 2007 se věnuje realizaci zahrad, veřejné zeleně, průmyslových areálů a revitalizaci krajiny.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1.2. Lidová architektura, její význam a poselství

PhDr. Pavel Bureš

Sídla a krajina ve svém historickém vývoji společně vytvořily integrálně propojený a nedílný, ale současně i různorodý a pestrý, jedinečný prostor, nazývaný venkov. Kulturní hodnoty zde vznikaly po staletí trvající nepřetržitou činností člověka a takto je nutno je i poznávat, chápat a respektovat.

Vesnická sídla jsou historicky vzniklými specifickými sídelními útvary, charakterizovanými svými formálními (architektonickými a urbanistickými) i obsahovými znaky (funkce, obyvatelé, kultura, tradice aj.), jimiž se vymezují vůči městům s jejich aglomeracemi. Vesnická sídla se stala rovněž důležitým a mnohde určujícím krajinotvorným prvkem, který krajinu spoluvytváří, je přírodním prostředím formován a současně ho svými parametry ovlivňuje.

Kulturní dědictví venkovského prostoru nepředstavuje jen množina státem chráněných nemovitých památek, ať už jde o slohovou architekturu reprezentovanou stavbami sakrálními, panskými či společenskými nebo o část oné, zpravidla anonymní, složky vesnické zástavby označované jako **lidová architektura či stavitelství**, ale rovněž daleko početnější skupina dalšího historického stavebního fondu harmonicky dotvářejícího obraz našeho venkova. Tato pestrá paleta historických kulturních statků zahrnuje zejména **jednotlivé obytné a hospodářské soubory – zemědělské usedlosti**, dále pak samostatné **společenské, provozní a technické stavby** (dvory, mlýny, hamry, olejny, kovárny, sušárny, sýpky, hospody, školy, rychty, kostely a fary atd.) a **drobnou sakrální a jinou architekturu** (kaple, zvonice, boží muka, kříže, sochy světců,

milníky, mostky, studánky aj.). Pozoruhodným fenoménem jsou též celá **vesnická sídla** vyznačující se značnou rozmanitostí, zejména specifickou půdorysnou skladbou, prostorovou strukturou zástavby a umístěním v terénu.

V tomto výčtu nesmíme zapomenout ani na **kulturní krajinu**, v níž byla tisíciletou soustavnou činností lidí postupně přetvořena podstatná část původního přírodního prostředí. Lze ji zjednodušeně definovat jako více či méně vyváženou jednotu přírodních prvků a lidských sídel, zastoupených převážně právě vesnickým osídlením s funkčně a harmonicky navazujícími zahradami a sady, s různými formami plužin, alejemi, remízky, solitérními dřevinami, vodními toky a rybníky, s dálkovými i místními cestami, typickou rozptýlenou drobnou architekturou apod. Takto utvářená krajina byla nejen pohledná, mnohotvárná a přirozeně esteticky sladěná, ale zároveň plnila řadu důležitých funkcí – zadržovala vláhu, zabraňovala erozi půdy, působila jako větrolam, byla útočištěm mnoha druhů živočichů atd.

Tento souhrn samostatných prvků tvoří **jednotu kulturních hodnot**, které jsou důležitým hmotným pramenem poznání života našich předků, uplatňují se jako neodmyslitelná složka životního prostředí a ve sféře duchovní prokazatelně pozitivně ovlivňují emoce a psychiku lidí, prohlubují každému vlastní abstraktní pocit identity a jistoty domova i sounáležitosti s životem minulých generací a potřebou navázat na ně. Současně dnes musíme kulturní dědictví venkova vnímat i jako významný a dosud nedoceněný ekonomický potenciál ve sféře cestovního a turistického ruchu, samozřejmě racionálně pojatého v mezích udržitelného rozvoje. Současný politický i ekonomický vývoj i celospolečenské trendy však pro venkov a vesnická sídla přinášejí řadu **rizik a hrozeb**, s nimiž je nutno se vyrovnat, reagovat na ně a společně jim čelit, jinak lze reálně předpokládat v nepřilíš vzdáleném časovém horizontu zánik venkova v jeho původním pojetí a osobitosti včetně všech pozitivních jedinečných vlastností ovlivňujících život celé společnosti.

Stručně bychom mohli hlavní negativní faktory rozdělit na několik skupin:

- hospodářský vývoj (útlum zemědělské výroby, zánik řady drobných průmyslových podniků)

- demografický vývoj (ztráta pracovních příležitostí, vyklidňování – odchod obyvatel za prací do měst, stárnutí populace)
- finanční politika (obecně diskriminační)
- administrativně správní politika (kontinuálně s různou intenzitou uplatňovaný tlak na slučování obcí – snaha o omezení samosprávného prvku)
- stavební vývoj (chaotický, nekoncepční, nerespektující kontext a kontinuální návaznosti dochované původní architektury, vnášejí cizorodé stavební formy a prvky, degradující obraz vesnických sídel, nebezpečně normotvorný pro další vývoj)

Předpokladem pro udržení tvářnosti, ducha, charakteru venkova je respekt před zděděnými hodnotami a jejich kultivace a rozvíjení v inovované podobě citlivě navazující a reagující na dochované podněty. Z hlediska architektonicko-urbanistického jde o ohleduplné začlenění nové výstavby do existující zástavby podle určitých pravidel obsažených v kvalitně zpracované územně plánové dokumentaci, jejíž nástroje a regulativy je třeba aplikovat rovněž pro údržbu, opravu, úpravu a obnovu stávajícího původního, mnohdy památkově cenného stavebního fondu vesnice.

Je nutno si stále uvědomovat, že v tomto pozoruhodném a ohroženém odkazu je vepsáno výrazné svědectví o naší minulosti, jehož bychom si měli vážit a čerpat z něj poučení pro současnost. Jeho poselstvím by měl být apel naučit se ho respektovat, tvůrčím způsobem využívat a nově vznikající hodnoty do něj citlivě včlenit.

Nezbytným předpokladem pro řešení naznačené situace nebo alespoň vytvoření podmínek pro její řešení je lépe **poznat** předmět našeho zájmu v jeho historických souvislostech i s příčinami současného stavu, **pochopit** důvody a význam úsilí o změnu, a také **definovat hodnoty**, které je třeba se naučit vnímat, rozvíjet a chránit. Důležitým faktorem je v tomto směru nepochybně **vzájemná spolupráce** všech zúčastněných subjektů, nejen památkářů a úřadů státní správy, ale samozřejmě i místní samosprávy a široké veřejnosti – především obyvatel venkova. Z vlastní zkušenosti vím, že kulturně osvícená samospráva obce má pro zachování charakteru vesnického prostředí i péči o jeho kulturní dědictví nezastupitelný význam a může pozitivně ovlivnit aktivity a postoje občanů.

1.2.1. Hodnoty vesnických sídel

Hodnoty urbanistické – základní typologie půdorysné struktury našich vesnických sídel

Prioritou obyvatel venkova pochopitelně vždy bylo **vytvořit základní předpoklady pro život – zajistit si obydlí a obživu**, jinými slovy vybudovat obytný dům a prostory pro chov hospodářského zvířectva a zpracování a uchování zemědělských plodin. Souběžně se rozvíjelo i **estetické ztvárnění tohoto prostředí**, v němž se odrazilo jeho osobité vnímání, které vycházelo z velmi těsných vazeb na přírodní prostředí a z daných konkrétních podmínek – geografické polohy, sociálně ekonomického postavení, kulturních tradic, etnických zvláštností, administrativně právních předpokladů. Toto vše ovlivňovalo od pradávna život vesnických lidí a utvářelo i charakter sídel a obydlí, která si budovali.

Slovanské obyvatelstvo přicházející na území našeho státu se postupně od 6. století rozšířilo do všech starých sídelních oblastí podél toků velkých řek a v nížinách. Během 10.–12. století pokračovalo dosídlování úrodných níže položených území. Tyto předrománské a románské vesnice byly **většinou nevelké a s nepravidelným hromadným půdorysem**. Důležitý přelom nastává v průběhu 13. a 14. století. Díky pronikavým hospodářským změnám a technickému pokroku dochází k rychlému populačnímu růstu a zvyšující se potřebě nové zemědělské půdy. Na základě nových právních vztahů (forma dědičného nájmu půdy – tzv. emfyteutické právo) jsou plánovitě vysazovány nové vesnice pravidelného půdorysu jednak na starém sídelním území a jednak v dosud nedotčených, výše položených zalesněných oblastech (**tzv. vnitřní kolonizace**). Do zcela neobydleného pásma pohraničních hvozdů sahajícího někdy i hlouběji do vnitrozemí jsou z rozhodnutí českých panovníků povoláváni němečtí kolonisté z přílehlých krajů za hranici našeho státu (**tzv. vnější nebo německá kolonizace**). Důležitým předpokladem pro vznik sídla byla **existence zdroje vody**. Nově zakládané vesnice v příznivějším terénu mají **pravidelný návesní nebo silniční půdorys**, zatímco v hornatých a lesnatých oblastech zejména v pohraničí vznikají **rozvolněnější řadové údolní vsi nebo lesní návesní vsi**. Obdobným způsobem byla tehdy přeměněna i starší sídla. Takto vytvořená základní sídelní síť i půdorysná schémata vesnic zůstala v zásadě zachována dodnes. V průběhu následujících století dochází v souvislosti s nepravidelně

rostoucí natalitou, prohlubující se sociální diferenciaci obyvatel venkova a jejich průběžnou migrací do měst již převážně pouze k **zahušťování a rozšiřování zástavby** v méně výhodných polohách obce – na návsi, v prolukách, podél komunikací a v okrajových shlucích. Zbývající vnitrozemské i pohraniční nepřístupné oblasti jsou **dosídlovány během 16.–19. století** zpravidla **nepravidelnými rozptýlenými osadami**, jejichž existence často souvisí s rozvojem průmyslového podnikání šlechty (hornictví, sklářství, dřevařství apod.). Karpatské horské masivy na severovýchodě Moravy jsou **v 16.–18. století** postupně **kolonizovány valašským pasteveckým obyvatelstvem**. Zajímavou epizodou procesu osídlování je ještě **tzv. raabizace v poslední třetině 18. století** (podle rakouského ekonomy Fr. Antonína Raaba), parcelace a pronajímání nepříliš hospodářsky efektivních komorních (tedy císařských) velkostatků poddaným, následovaná z obdobných příčin i na některých panských a církevních statcích. Výsledkem této poměrně zdařilé řízené akce byl vznik **drobných geometricky pravidelných sídelních útvarů**.

Specifickým útvarem centrálních typů středověkých kolonizačních vesnických založení (vsi návěsní, návěsní silnicovky, lesní návěsní lánové vesnice) byla **náves**, větší či menší veřejné prostranství okrouhlého, čtvercového, obdélného, trojúhelníkového, lichoběžníkového nebo jinak nepravidelného půdorysu uprostřed vesnice. Po obvodu návsi byly seřazeny většinou štítově orientované usedlosti s vjezdy do dvorů. Náves hrála významnou roli v hospodářském i společenském životě obce, sbíhaly se tam všechny cesty, odehrávaly se na ní veškeré důležité události, slavnosti a sloužila ke vzájemné komunikaci obyvatel. Původně na návsi stával pouze kostel se hřbitovem a zvonící obklopený stromy, nebo kaple a některé drobnější sakrální stavby, popřípadě ještě studna, pumpa a menší rybníčky. Jinak byla náves holá a nepříliš upravená, pohyboval se zde volně i dobytek a zejména drůbež. Teprve od 18. století se plocha návsi postupně stále více zaplňuje veřejnými a provozními stavbami (např. kovárný, hospody, školy, hasičské zbrojnice apod.) a vzhledem k nedostatku jiného místa i malými usedlostmi sociálně slabších obyvatel vesnice. Během 19. a počátkem 20. století získávají návsi estetičtější podobu, známou například z obrázků Josefa Lady, jsou na nich vysazovány stromy a jiná zeleň, upravují se cesty a vodní toky i plochy. Výrazně negativní zásah do vzhledu mnoha návsi přinesla 2. polovina 20. sto-

letí budováním vesnickému prostředí materiálově, architektonicky i měřítky zcela cizích nevzhledných mohutných objektů kulturních domů, nákupních středisek, restauračních zařízení a jiných funkčně i hmotově předimenzovaných staveb. Také výrazné okrasné parkové úpravy s nevhodnou druhovou skladbou vysoké i nízké zeleně, betonové požární nádrže a řada dalších zásahů prostředí návsi poškodila a degradovala. Pokud lze tyto prohřešky napravit, mělo by se tak stát (např. postupná obměna zeleně, vznik nových přirozených vodních ploch, ponechání některých staveb na dožití, preferování přírodních materiálů na úpravu povrchů atd.). Jistě by bylo příjemné, kdyby návěs opět sloužila ke společenskému kontaktu obyvatel, k pořádání veřejných akcí i odpočinku a stala se ozdobou vesnice.

Základní charakteristické znaky historických vesnických sídel

- **Umístění v terénu** – koresponduje s reliéfem terénu, což má svoji logiku a opodstatnění, přístupnost jednotlivých obydlí, využití a zároveň ochrana před působením vody, možnost hospodářského využití zázemí apod.
- **Výška zástavby** – respektující daný terén, budována zpravidla na principu pyramidální kompozice s přítomností dominantního prvku (kostel, společenské stavby) s gradací výšek k této vertikální ose, jinak ostatní střešní krajina většinou bez výraznějších výškových rozdílů
- **Měřítko staveb vůči prostředí** – vyvážené poměry mezi jednotlivými stavbami vzájemně i vzhledem k přírodním prvkům
- **Jednotnost a ideální jednoduchost konstrukčních forem staveb** – efekt opakování forem, přirozená a působivá kombinace funkčnosti a estetické vyváženosti, nikoliv však shodnost a uniformita
- **Přirozený přírodní stavební materiál** – koresponduje s přírodními podmínkami, v nichž se sídlo vyvíjelo
- **Kompaktní historicky zformovaný půdorys** – dáno geneticky – působením konkrétních specifických podmínek
- **Shodná škála barevnosti** – ovlivněna přírodními komponenty, jednotným estetickým názorem a dostupnými stavebními materiály (např. střešní krytiny)
- **Existence zeleně** – v intravilánu i kolem sídla – na návsi i v sadech a zahradách, propojení okolního terénu (plužiny) se sídlem sítí radiálních a dalších cest umožňujících prostupnost krajiny, rovněž cesty lemovány většinou užitkovými dřevinami a keři

- **Jednotný způsob hospodářského využívání přírodního prostředí** – krajově modifikovaná zemědělská výroba a doplňková řemesla byly určujícím způsobem zaměstnání obyvatel venkova
- **Působení historické paměti a tradice** – vytrvalé lpění na ověřených a osvědčených stavebních postupech, konstrukcích, technologiích, dispozičních řešení, výzdobných formách, pomalé pronikání inovací, konzervativnost vesnické společnosti

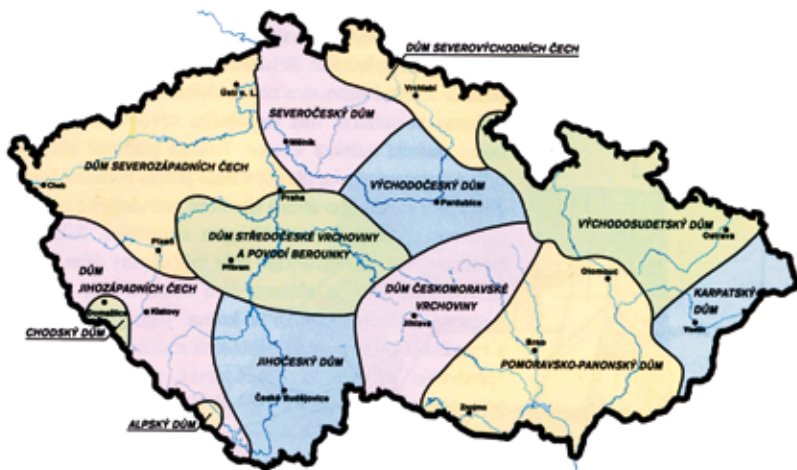
Hodnoty architektonické – základní konstrukční a regionální typy vesnických staveb na našem území

Důležitou úlohu, výrazně ovlivňující architektonickou podobu vesnických staveb měly přírodní podmínky, do značné míry určující výběr **stavebního materiálu** k výstavbě obydlí. Převážnou část Čech a Moravy pokrývaly jehličnaté nebo smíšené lesy, jejichž dřevo bylo vhodné ke stavbě **dřevěných roubených domů**. Druhou velkou oblastí, která zasahovala na západ a sever Čech z německých nížin s převažujícími listnatými lesy, byla oblast **hrázděné konstrukce** (podstatnou roli se hráli v tomto případě především němečtí kolonisté). Konečně na rovinaté jihovýchodní Moravě najdeme **dům hliněný**, pronikající sem z bezlesých sprašových podunajsko-panonských krajů. Kromě toho se na některých místech Čech budoval již od středověku i **dům kamenný**. V souvislosti s hospodářskými a politickými změnami v 19. století se začíná i ve venkovském prostředí používat stále častěji jako stavební materiál **pálená cihla** (popřípadě v kombinaci s lomovým kamenem) a zděný dům mnohde zcela vytlačuje a překrývá starší původní zástavbu. Vzhledem k existenci rozsáhlých styčných pásem docházelo k prolínání a kombinaci stavebních materiálů, které umocňovaly pestrou paletu lidového stavitelství na území Čech a Moravy.

České země však také byly jakousi **křížovatkou kultur**, kde se střetávala i prostupovala historicky a kulturně odlišně se formující Evropa západní a východní i severní a jižní. Byly to zejména kultura slovanského etnika, osidlujícího české země z rozlehlých zakarpatských nížin, od jihovýchodu na Moravu pronikající staré anticko-byzantské vlivy vycházející z Podunají, ze západu mocně působící románsko-gotická kultura a na jihozápad Čech z alpské oblasti úzce zasahující středomořská kultura italománská.

Působení různých kulturních vlivů a přejímání slohových podnětů vesnickou společností není ale pouhým bezmyšlenkovitým ko-

Základní regionální typy lidových staveb na území ČR

pírováním. Vždy jde o proces tvůrčí, o svébytný projev individuality lidového stavitele inspirovaného sice slohovou architekturou, vnitřně však vycházejícího při své tvorbě z dávné tradice, jejíž součástí se zpětně stávají nově vzniklá díla. Tímto způsobem pronikají do lidového stavitelství **v průběhu 17.–19. století** i prvky renesančního, barokního, klasicistního, empírového a nakonec i secesního a neoslohového tvarosloví včetně průmyslové (např. nádražní) architektury, vzájemně se kombinují, obohacují lidovou stavební kulturu o nová konstrukční, architektonická a výtvarná řešení i details. Tento vývoj vedl v důsledcích, za spolupůsobení dalších subjektivních i objektivních faktorů (např. stavební materiál, etnické hledisko, nerovnoměrný ekonomický a sociální rozvoj jednotlivých oblastí, geografická odlehlost některých krajů, historicky vytvořená správní struktura /šlechtická domnia/, individuální přístup k uchopení slohových impulsů určitými mimořádně nadanými lidovými umělci a řemeslníky, administrativně právní opatření státu – např. protipožární dekrety zakazující výstavbu ze spalných materiálů nebo stavební předpisy vydávané od poslední třetiny 18. století atd.) **ke vzniku charakteristických rysů lidového domu a k odlišení různých domových typů a forem**. V průběhu 18. a 19. století se tímto způsobem vytvořila **tzv. tradiční vesnice**, tak jak ji známe z dodnes dochovaných zbytků lidové architektury.

Příklad roubeného domu severovýchodních Čech

Vývoj lidového stavitelství, spjatý s výrobně hospodářskou základnou feudální éry, se postupně **uzavírá na konci 19. a v 1. polovině 20. století**. Prudce se rozvíjí průmyslová výroba a železniční doprava, vznikají rozsáhlé městské aglomerace pohlující i řadu vesnic, jejichž obyvatelé částečně nebo úplně mění zaměstnání a rovněž na venkov proniká technický pokrok. Důsledkem těchto procesů se pozvolna proměňují i staré tradiční vztahy a vazby uvnitř vesnické pospolitosti. V obraze venkova však přesto ještě dlouho zůstává původní lidová zástavba dominujícím prvkem, který jen pomalu ustupuje novostavbám. I když novou výstavbu na venkově v tomto období nemůžeme již považovat v pravém slova smyslu za tradiční, dá se říci, že v mnoha případech určitým způsobem na tyto principy (výrazně se nemění způsob individuálního zemědělského hospodaření) navazuje a nelze ji upřít ani architektonické a výtvarné kvality. Výrazným rysem tohoto období je zřetelný **sklon k unifikaci** stírající typické regionální odlišnosti. Zcela nová situace nastává **v poválečném období ve 2. polovině 20. století** se změnou politického a ekonomického systému. Vý-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

sledky stavební činnosti této nedávno minulé historické etapy se do tvárnosti vesnice zapsaly nesmazatelným a zpravidla negativním způsobem. Charakteristická byla její nízká architektonická úroveň, chaotičnost, materiálová a konstrukční typizace s patrným příklonem k bezmyšlenkovitému kopírování městských vzorů a též absence územně plánovací tvorby. Vesnici vnucená násilná a drastická transformace měla tragické následky, mimo jiné způsobila přerušení po staletí trvajících kontinuity jejího kulturního vývoje a definitivní rozklad sociální struktury venkova, projevující se v tomto směru rezignací na tradiční a životaschopné hodnoty původního lidového stavitelství.

Zemědělská usedlost

Do značné míry obdobným vývojem jako vesnické sídlo prošla i **základní hospodářská jednotka venkovského osídlení, zemědělská usedlost s dvorem** – prostorem vymezeným obytnými a hospodářskými stavbami a zpravidla i hrazením či oplocením. Nejstarší usedlosti se pravděpodobně skládaly z jedné nebo více nepravidelně rozmístěných staveb. Mohutná kolonizační vlna vrcholného středověku ve 13.–14. století změnila tvárnost vesnice. Vznikají plánovitě zakládaná sídla s vymezenými pásy plůžiny a tento proces podmínil i genezi dvora jako uzavřeného útvaru víceméně pravidelného půdorysu obklopeného jednotlivými objekty a ohrazením. Základními funkčními typy staveb tvořícími dvůr byly **obytný dům, chlévy** (obvykle umístěné za obytnou částí domu a tedy pohodlně dostupné), **stodola, sýpka a kolna**. Jejich počet, velikost a rozmístění ovlivňovaly již několikrát zmíněné známé faktory (především přírodní a hospodářské podmínky, sociální postavení rolníka, etnické a kulturní vlivy), které byly příčinou určitých místních a regionálních rozdílů.

Pokud se dvůr usedlosti nevytvořil, bylo to buď u méně majetných vrstev venkovské pospolitosti (chalupníci, domkáři), jejichž potřeba hospodářských prostor byla nevelká a svoje nároky řešili (často i vzhledem k nedostatku místa) připojováním nezbytných drobných objektů v jednom traktu za obytnou část. Druhým hlavním důvodem byla geografická poloha sídla. Drsné klimatické podmínky nutily obyvatele horských oblastí soustřeďovat většinu hospodářských prostor a činností pod jednu střechu. K rozšiřování proto docházelo buď prodloužením stavení v podélné ose, nebo budováním uzavřených pří-

Příklad jihočeské usedlosti

stavků na bocích domu krytých jeho prodlouženou střechou. Menší stodoly a seníky jsou jediné samostatně stojící hospodářské stavby, s nimiž se v tomto terénu můžeme setkat.

Jistá variabilita v počtu, velikosti i rozmístění jednotlivých staveb není tedy ničím neobvyklým. Zjednodušeně lze říci, že v pravidelných soustředěných sídelních typech (návesní, silnicové vsi) převažují kompaktní uzavřené dvory, kdežto v rozvolněnější zástavbě v hornaté krajině se uvolňují i vazby mezi jednotlivými objekty usedlosti, jež v odstupech lemují obvod dvora. Uvědomme si také, že jen výjimečně jednotlivé stavby usedlosti pocházejí z téže doby, většinou jde o výsledek postupného stavebního vývoje.

Podívejme se nyní blíže, jak taková usedlost s dvorem vypadala, z čeho se skládala a k čemu její základní části sloužily.

Do dvora vstupujeme **branou s brankou** nebo **vraty s vrátky**. V těsné blízkosti obvykle stojí dům, jehož obytná část je umístěna v předním díle, aby okna mohla směřovat jednak na veřejné prostranství a jednak do dvora. Mezi průčelím domu, ať už okapově nebo štítově orien-

tovaným, a návsi, komunikací či později chodníkem vznikaly, převážně až od 19. století, **předzahrádky**. Někde byly ohrazeny plaňkovým plotem nebo nízkou zídou, někde neměly oplocení žádné. Dříve bývala jejich funkce většinou užitková – pěstovalo se tu koření, léčivé rostliny, zelenina, objevovaly se i ovocné keře, švestka, v menší míře pak okrasné květiny. Dnes naopak různé druhy květin převládají. Ty bychom dříve i nyní našli také v truhlících a květináčích na oknech či pod nimi. Předzahrádky jsou krásným estetickým prvkem našich vesnic, měli bychom je udržovat, popřípadě obnovovat. Druhou skladbu typických tradičních rostlin nebudeme měnit – zvolíme například růže, jiriny, sléz, měsíčky, kopretiny, slaměnky, slunečnice, pivoňky, kaliny, muškáty, petunie, rezedy, fuchsie, mučenky, z koření rozmarýn, meduňku, dobromysl, saturejku, bazalku, majoránku, libeček, šafrán a jiné. Už jejich jména nás pohladí, a co teprve až rozkvetou a zavoní. Můžeme se divit našim předkům, kolik lidových písniček o nich složili? Alpinky i jiné cizokrajné rostliny a jehličnany do prostředí vesnice, obzvláště pak ke starším stavením a na veřejné plochy nepatří. Myslím, že máme dostatek domácích původních květin, z nichž můžeme vybírat. Mnozí z nás si jistě ještě vzpomenu na lavičky stojící u předzahrádek nebo na nich. Hlavně starší obyvatelé vesnic se tady v podvečer scházeli na kus řeči. Byl to hezký zvyk upevňující soudržnost vesnického společenství, který však už téměř vymizel. Bohužel, televize nám přiblížila svět, ale vzdálila nás vzájemně. Za vraty do dvora se ocitáme ve zvláštním, uzavřeném, poněkud intimním prostředí odděleném od okolního území, v němž se odehrával život všech členů rodiny prakticky od kolébky až po hrob. Převážně po obvodu dvora byly rozmístěny budovy usedlosti sloužící zemědělskému provozu. Dvůr byl komunikačním a pracovním prostorem s rozměrným hnojištěm v centrální poloze, se vstupy nebo vjezdy do všech objektů. Na obytnou část domu navazovaly **skladové komory a chlévy**. V bohatších statcích s více kusy dobytka nebyly zvláštností další **samostatné chlévy**, případně **stáj (maštal)** pro koně. Přebývali v nich nejvýznamnější obyvatelé, a proto se obvykle jednalo o architektonicky nejvýstavnější prostory. Kromě toho bychom tady ještě našli například menší **chlívky pro prasata a kozy**, kolnu na uschování vozů, zemědělských strojů a náradí, eventuálně i jiné drobnější stavby (**sklípek, studnu, holubník, kurníky aj.**). Dominantní postavení zaujímal často samostatně nebo paralelně s domem stojící **špýchar (sýpka)**,

pro hospodáře nejdůležitější a stavebně nejdůkladnější a nejrepresentativnější budova usedlosti, ukrývající úrodu – výsledek celoroční usilovné práce rodiny. Dvůr usedlosti byl obvykle vzadu uzavřen **průjezdnou stodolou**, kudy se vyjíždělo do polí. Nežrídka bývala stodola situována odděleně od ostatních objektů, aby v ní uložená sláma byla co možná nejméně vystavena rizikům případného požáru.

Charakteristickou součástí mnoha našich vesnických usedlostí a chalup byl a je **mohutný košatý strom**, pokud ho ovšem něčí ruka bezohledně a nerozváženě nepokácěla. Takovéto stromy plnily řadu nezastupitelných funkcí a lidé si jich proto velice vážili. O tom, jaký význam jim naši předkové přisuzovali, svědčí například to, že je vysazovali na paměť významných historických událostí, narození syna apod. Obzvláště důležitá je jejich funkce ochranná – před vichřicemi (na návětrné straně brzdí a odráží vítr), před bleskem i před požárem. Stromy rovněž díky svým některým biologickým vlastnostem vytváří ve svém okolí příznivé mikroklima tím, že ochlazují a zvlhčují vzduch a také ho obohacují o kyslík a vonné silice, což usnadňuje dýchání a odpuzuje obtížný hmyz. Na druhé straně poskytují útočiště i potravu užitečným živočišným druhům a pod svou korunou, chránící před slunečním žářem i deštěm, umožňují vykonávat drobnější práce. A v neposlední řadě jsou tyto stromy význačným estetickým prvkem a dominantou usedlosti, což obyvatelé vesnice silně vnímali (viz například záznamy v kronikách, v pamětech, lidový folklór). Starých vysokých stromů u usedlosti si musíme zejména dnes vážít ještě více a jejich kácení, zdůvodněné stíněním oken po část dne nebo zanášením okapu a dvora padajícím listím, je nutno posuzovat jako barbarský bezcitný čin, jenž je navíc zakázán příslušnými nařízeními. Pokud chceme vysadit nový nebo nahradit uhynulý strom, zvolíme dlouhověký, vysoký listnáč s hustou korunou, aby se nám i našim potomkům stal dobrým společníkem. Zbývá jen vybrat vhodný druh. Rozhodně se vyhneme exotickým dřevinám a také jehličnanům, které postrádají většinu požadovaných vlastností, a navíc působí cizím a pochmurným dojmem. Dáme přednost typickým domácím stromům, například lípě, jírovci, javoru, dubu, jasanu, jilmu, ořešáku nebo i vysoké odrůdě hrušně.

Poslední součástí vesnické usedlosti, kterou nelze pominout, je **zahrada nebo sad**, zpravidla situovaná za stodolou. Vycházelo nebo vyjíždělo se přes ni do polí, od nichž bývala oddělena plotem či zdí

s vraty. Někdy ale zaujímaly zahrady vzhledem ke konfiguraci terénu, půdorysnému rozvrhu vesnice nebo dalším okolnostem jinou polohu vedle stavení. Sloužily k pěstování ovocných stromů (především jabloní, hrušní, slivoní, třešní, višní) a keřů (nejčastěji angrešty, rybíz, maliny, lísky), našli bychom tu však také záhony se zeleninou, jinak byly porostlé travou. I tady stávaly občas drobné hospodářské stavby, například včelíny (s ohledem na bezprostřední blízkost ovocných stromů) nebo sušárny ovoce a pazderny (z důvodů protipožárních). České a moravské ovocnářství má dlouhou tradici, jejíž počátky najdeme až ve středověku. Pěstovaly se pochopitelně zcela odlišné odrůdy vysokokmenů, které se však přizpůsobily místním podmínkám a šlechtěním vznikly velmi kvalitní, odolné a nenáročné specifické místní sorty. Po druhé světové válce se však začalo stále více přecházet na výnosnější a jakostnější zákrskové odrůdy, které se i snáze česou, ale vyžadují intenzivnější péči. Sady původních vysokokmenů již nejsou obvykle obnovovány a postupně zanikají. Je to škoda, protože mizí nejen charakteristický prvek krajiny venkova, ale též důležitý článek po staletí se vytvářejícího ekosystému. Měli bychom se proto pokusit zachránit některé staré sady nebo alespoň samostatné stromy. Zahrady a sady i solitérní stromy vytvářely kolem vesnic zelené prstence a spolu s ostatním rostlinstvem zajišťovaly jejich obyvatelům lepší životní podmínky a krajíně ekologickou vyváženost.

Vesnický dům

Charakteristickým znakem tradičních vesnických domů je **obdélný půdorys členěný do trojdílné dispozice**, s nímž se setkáváme již od středověku a ve venkovském prostředí přetrval v základní i rozvinuté formě mnohdy až hluboko do 20. století. Střední díl domu zaujímala **síň**, do níž byl umístěn vstup, v přední části byla **obytná místnost** a naproti ní v zadním třetím díle buď **komora** (u českého obyvatelstva) nebo **chlév** (v oblastech kolonizovaných Němci). Toto základní schéma bylo často rozšiřováno a kombinováno, zejména uplatněním **dvojtraktového řešení**, kdy k zadní boční stěně byla přičleněna světnička (sloužící mnohdy jako výměnek) a někdy došlo i ke zdvojení síně a komory. Přední díl domu měl funkci obytnou, zadní byl využíván k hospodářským účelům (skladovací prostor nebo ustájení dobytka), střední měl úlohu komunikační (hlavní vstup, dveře do všech dalších místností, schody do sklepa

a do podkroví nebo patra) a navíc od konce středověku vzniká v jeho zadní části černá kuchyně. Obytné domy usedlostí jsou ve struktuře vesnické zástavby umisťovány vždy co nejbližší k veřejným plochám a komunikacím, aby s nimi měly co nejužší kontakt.

Nejstarší vesnické příbytky předfeudálního a raně středověkého období **jednoprostorové zemnice** nebo **polozemnice** (částečně zahloubené) s otevřeným ohněm a později s jednoduchou pecí. Mohlo jít o jednoprostorové či později o půdorysně dvoudílné objekty, jež se udržely hluboko do středověku. Dvoudílné (jizba + komora) byly i typologicky vyspělejší vesnické stavby 10.–12. století. Od **13. století** se začíná na venkově objevovat typický **trojdílný dům**, který zde v různých kombinacích vnitřního prostorového uspořádání přetrvává až do 20. století. Složitým vývojem prošlo **otopné zařízení domu**. Až do 15.–16. století sloužila k tomuto účelu **pec s otevřeným ohništěm** umístěným před jejím ústím, která stála v obytné **tzv. dymné jizbě** vždy v koutě u dveří při zadní vnější stěně místnosti. Kouř z ohniště i pece volně stoupal ke stropu úmyslně velmi vysoké (až 3,50 m) obytné jizby, odkud byl odváděn větracími otvory ve štítovém nebo bočním průčelí a nade dveřmi do síně. Jistý pokrok znamenaly **tzv. polodymné jizby** – nad pecí byl zavěšen dřevohliněný dymník ústící do podkroví a později až nad úroveň střechy, který zachycoval část dýmu. Zásadní změnou, jež na venkově probíhala velmi nerovnoměrně od 16. do 18. století, bylo přesunutí obsluhy pece a vaření z obytné místnosti do zadní části síně, kde se vydělila **tzv. černá kuchyně**. K odvodu kouře se užívalo dřevohliněných dymníků nebo později zděných komínů vedoucích až nad střechu, neboť již pominulo nebezpečí odsávání teplého vzduchu z obytného prostoru. Ten se díky tomuto významnému objevu mohl proměnit v čistou a světlou **světnici**. Tento proces byl doprovázen nástupem **kachlových kamen**, která se umísťovala do světnice vedle pece a byla také obsluhována ze síně. Sloužila výhradně k vytápění a převzala tak jednu z funkcí pece, jež se mohla roztápat již jen při pečení chleba. Poslední větší transformací otopného systému bylo zavádění kachlových sporáků od poloviny 19. století. Stavěly se opět vedle nebo místo postupně likvidovaných pecí do světnice a užívaly se k topení, pečení (kromě chleba) a vaření, které se uskutečňovalo na plotně složené z litinových plátů. Sporák se obsluhoval ze světnice a kouř byl odváděn do nového typu užšího zděného **tahového komína**. Rozšíření víceúčelových sporáků znamenalo značný pokrok,

umožnilo inovace a zlepšení způsobu bydlení a přineslo i výraznou proměnu charakteru vaření.

Tradiční vesnický dům prošel během své existence od vrcholného středověku do 20. století různými vývojovými fázemi, ale svou podstatu a hlavní znaky si díky jejich životaschopnosti zachoval. Při pohledu na současnou výstavbu na vesnici by inspirace původní architekturou našeho venkova jejím tvůrcům z mnoha důvodů velmi prospěla.

Hodnoty krajinnotvorné – panoramatické

Vesnice i každá usedlost byly vždy **citlivě zasazeny v krajině**, takřka jíc s ní žily. Sám zvláštní charakter zemědělské výroby, vyžadující nepřetržitě usilovné přetváření a využívání přírody v závislosti na daných geografických a klimatických podmínkách, předurčoval umístění, velikost, skladbu a funkce vesnického sídla i každé usedlosti. Pokaždé jinak, ale vždy esteticky působivě proto vyhlíží například vesnice na Hané, na Šumavě či třeba v Podkrkonoší. Navíc jako stavebního materiálu užíval venkovský člověk všech zdrojů, které mu poskytovala různorodá místní příroda – bylo to pochopitelně hlavně dobře opracovatelné dřevo, v bezlesých oblastech pak kámen a hlína.

Nedílnou součástí každé vesnice bylo její **hospodářské zázemí, extravilán** – plužina, pastviny, louky, háje, vodní plochy a toky, cesty apod., v jehož centru osada stála. Zde se výrazně uplatňovala vysoká i nízká zeleň, která tvořila harmonickou součást krajiny. Ovocné i jiné obvyklé domácí druhy stromů lemovaly dálkové i polní cesty, břehy potoků a rybníků, na mezích oddělujících lány a na příkřejších stráních rostly nižší ovocné stromy (např. švestky) a keře, porůstající mezi polnostmi byly rozesety nevelké, avšak hustě porostlé hájky, remízky a také mohutné dominantní soliterní stromy, vysazované na křižovatkách cest či na památných místech. Takto utvářená krajina byla nejen hezká, ale zároveň plnila některé nezastupitelné funkce – zadržovala vláhu, zabraňovala erozi půdy, působila jako větrolam, byla útočištěm mnoha druhů živočichů. I zde bychom našli četné **doklady stavební činnosti člověka** reprezentované zejména drobnou sakrální architekturou rustikalizovaných forem – např. kapličky, boží muka, kříže, sochy světců, smírčí kříže, skalní reliéfy připomínající nám význačné události nebo dávné tragédie, které se poblíž odehrály, či třeba studánky, milníky, mostky a jiné zdánlivě bezvýznamné památky, které ale neodmyslitelně spoluvytvářejí **typický obraz našeho venkova**.

Charakteristický vzhled kulturní krajiny byl však výrazně změněn a porušen bezohlednými administrativními zásahy vnucenými venkovu – **kolektivizací a přechodem na zemědělskou velkovýrobu**, které byly vyvolány politickými a ekonomickými změnami po r. 1948. Nedošlo samozřejmě pouze k újmě estetické, ale byla často ve značné míře porušena ekologická rovnováha rozsáhlých území, která se vytvářela dlouhá staletí. Tyto nedomyšlené kroky, uplatňované ve stylu známého hesla „Poručíme větru dešti“, se musíme pokusit napravit.

1.2.2. Současný stavební fond vesnice – stručná charakteristika

Původní vesnická lidová architektura

Z památkového i obecně architektonického hlediska zpravidla nejcennější a esteticky nejvyváženější součástí stavebního fondu vesnice pochází z období od pozdního středověku (výjimečně) po přelom 19. a 20. století. Materiálově, konstrukčně i výtvarně různorodá skupina vesnických staveb, které však mají určité obecné totožné znaky, dané především jejich shodným funkčním využitím a obdobným stavebním vývojem, jímž prošly. Ten vyvrcholil během 2. poloviny 18. století a v 1. polovině 19. století na jedné straně vytvořením společných charakteristických znaků lidového domu a na straně druhé zformováním celé škály rozmanitých regionálních domových typů a variant. Za spolupůsobení řady objektivních i subjektivních faktorů (zejména geografické a přírodní podmínky, dostupný stavební materiál, nerovnoměrnost ekonomického a sociálního vývoje, etnické a kulturní vlivy, omezená možnost migrace venkovského obyvatelstva, administrativně právní opatření státu – např. protipožární a stavební předpisy, individuální přístup ke ztvárnění slohových impulsů některými nadanými místními lidovými řemeslníky a umělci, působení kolektivní tradice aj.) tak v této době vznikla tzv. tradiční vesnice, jejíž zbytky se podnes v četných příkladech dochovaly.

Pokračování stavební tradice vyrůstající z kontextu existující historické zástavby s výrazným trendem unifikace

Památkově, architektonicky i esteticky stále poměrně kvalitní převážně již zděná složka vesnické zástavby zhruba z období 1. poloviny 20. století. Nejde již v pravém slova smyslu o klasickou lidovou architekturu, ale o omezené přetrvávání této tradice, projevující se v ně-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

kterých základních formálních znacích a prvcích. Vzhledem k pronikavým společenským, hospodářským, kulturním a technickým proměnám se u těchto staveb projevuje zřetelný sklon k unifikaci, stírající typické regionální odlišnosti.

Stavební tvorba období socialismu:

Zcela nová situace nastává v poválečném období se zásadními změnami politického a ekonomického systému. Výsledky stavební činnosti této nedávno minulé historické etapy se do tvářnosti vesnice zapsaly nesmazatelným a zpravidla velmi negativním způsobem. Jejím charakteristickými atributy byla nízká architektonická úroveň, chaotičnost, materiálová a konstrukční typizace s patrným příklonem k záměrné umělé implantaci městských vzorů do vesnického prostředí a též absence územně plánovací tvorby. Symbolem této doby se staly bytové domy kubických forem s břízolitovými omítkami a trojitými či tabulovými okny, vícepodlažní bytovky tvořící mnohdy celé areály a komplexy velkokapacitních zemědělských zařízení, jakožto nové cizorodé a nežádoucí dominanty krajiny scelených lánů. Vesnici vnučená násilná a drastická transformace měla tragické následky, mimo jiné způsobila přerušení po staletí trvajících kontinuit jejího kulturního a hospodářského vývoje a definitivní rozklad sociální struktury venkova, projevující se mimo jiné ideologicky zdůvodněným odmítnutím návaznosti na tradiční a životaschopné hodnoty původního lidového stavitelství a likvidací velkého počtu kvalitních původních staveb, zejména v pohraničních oblastech. Pozoruhodným, převážně pozitivním fenoménem tohoto období se stalo tzv. chalupářství, jemuž vděčíme za záchranu značného množství historické vesnické zástavby.

Stavební tvorba současného období:

Bohužel ani stavební tvorba v uplynulých letech nebudí přílišný optimismus a lze ji vnímat jako pokračování předchozího negativního vývoje se všemi jeho důsledky. Zpravidla jde o projevy pro vesnické prostředí nevhodné, architektonicky pokleslé, inspirované cizími a nám vzdálenými stavebními vzory a tradicemi i převzatými zahraničními katalogy a prakticky rezignující na alespoň náznakové genetické návaznosti původního vesnického stavitelství s jeho regionálními odlišnostmi. Trendem se stávají i minisídliště s kobercovou silně zahuštěnou zástavbou bez urbanistického konceptu, neorganicky na

vazující na staré historické jádro. Nejedná se tedy v žádném případě o modernost, ale o deformovanou módnost, nekoncepčnost a sverepou kýčovitost, devastující obraz venkova. Vytrácí se tak postupně duch a genius loci vesnice, tak typický pro naši pestrou paletu rozmanitých vesnických sídel. Výjimky samozřejmě existují, není jich však mnoho. Tento stav se netýká pouze novostaveb, ale pochopitelně též přestaveb a rekonstrukcí starších, často hodnotných staveb, jež lze upravit k témuž účelu zcela jiným vhodným, šetrným a převážně méně finančně nákladným způsobem.

1.2.3. Priority regenerace vesnických sídel

Pokud chceme koncepčně přistoupit k regeneraci a racionálnímu rozvoji vesnice, je třeba se soustředit především na:

- půdorysnou strukturou
- prostorovou skladbou všech kompozičních prvků (návsí, silnice, cesty, vodní plochy a toky,
- solitérní zeleň a stromořadí, sady, plužiny
- hmotovou skladbu zástavby včetně střešní krytiny
- architektonický výraz zástavby včetně stavebních konstrukcí a prvků, stavebních materiálů a výtvarné výzdoby
- interiér sídla – jeho celkové ztvárnění a atmosféru včetně drobné sakrální, užitkové a jiné architektury
- panorama, vizuální působení a umístění sídla v krajině

U jednotlivých staveb je nutno dbát na základní pravidla šetrného a citlivého přístupu k údržbě, stavebním úpravám či jejich obnově, které se týkají použitých materiálů i technologií u všech jejich částí (střech, komínů, štítů, fasád včetně jejich výtvarné výzdoby, okeních a dveřních otvorů, vstupů a vjezdů, oplocení apod.).

Obdobným způsobem se zaměříme i na veřejná prostranství, která jsou vizuálně silně exponovaným prvkem vesnického prostředí a významně se podílejí na výsledném dojmu. Jejich architektonické řešení bohužel mnohdy velmi blízce připomíná městské parky nebo zahrady, což je pro vesnická sídla netypický a nevhodný přístup. Doporučit lze použití přírodních materiálů na povrchy cest i další úpravy včetně drobné architektury a mobiliáře v intravilánu, domácí druhovou skladbu zeleně s vyloučením jehličnanů a přirozené ztvárnění prostor uvnitř obce, umožňující jejich využití obyvateli i návštěvníky k odpočinku a komunikaci.

1.2.4. Struktura památkové péče v ČR

Památková péče v ČR se skládá ze **složky výkonné a odborné**. Základní stupeň výkonné složky tvoří věcně a místně příslušné orgány státní správy – městské úřady obcí s rozšířenou působností (okresy), střední stupeň představují orgány státní památkové péče krajských úřadů (kraje) a nejvyšším exekutivním orgánem státní správy na úseku státní památkové péče je Ministerstvo kultury ČR.

Odbornou součástí státní památkové péče tvoří síť územních pracovišť **Národního památkového ústavu**, která mají svá sídla a územní působnost v jednotlivých krajích a hlavním městě Praze (celkem 14) a dále generální ředitelství Národního památkového ústavu sídlící v Praze. Příslušná pracoviště Národního památkového ústavu zajišťují pro věcně a místně příslušné výkonné orgány státní památkové péče odborný servis a koordinují památkovou péči na území kraje. Při jakémkoliv stavebním zásahu na kulturní památce, v jejím prostředí nebo na území ochranného pásma, památkové rezervace a zóny a rovněž při jakémkoliv dalším úkonu stanoveném památkovým zákonem je vlastník kulturní památky povinen předem požádat o závazné stanovisko příslušný výkonný orgán státní správy (ORP), který své rozhodnutí v dané věci vydá na základě vyjádření odborné organizace státní památkové péče.

1.2.5. Formy ochrany památek lidové architektury v ČR

Základní právní normou definující práva a povinnosti vlastníků a uživatelů památek a upravující užívání, ochranu a péči o památkový fond v ČR je **zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči**, který od doby svého vzniku doznal po zásadních politických, ekonomických a sociálních změnách v 90. letech řadu novelizací. Ustanovení zákona poskytují několik možností a způsobů ochrany památek a tedy i lidových staveb. Jednotlivé stavby nebo usedlosti a areály mohou být chráněny jako samostatné **kulturní památky, území sídelního útvaru, vymezené urbanistické celky nebo části krajiny mohou být prohlášeny za památkové rezervace** (památkově homogenní území vyžadující přísný ochranný režim), **památkové zóny** (památkově diferencované území vyžadující mírnější a teritoriálně rozlišený ochranný režim) a **krajinné památkové zóny** (území vykazující významné kulturní hodnoty, které mohou zahrnout solitérní stavby, areály i kompletní sídelní celky včetně umělých i přírodních prvků

krajiny). Specifickou formou ochrany okolí a prostředí památky jsou tzv. **památková ochranná pásma**, jež jsou vymezována kolem kulturních památek (solitérních i památkových rezervací a zón) za účelem regulace určitých činností. Jako nezastupitelnému krajínotvornému prvku je původní lidové zástavbě věnována zvýšená pozornost také v národních parcích a chráněných krajinných oblastech podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

1.2.6. Závěr

Proč bychom tedy měli památky lidové architektury chránit a vážit si jich? Obsahují informace prozrazující nám mnohé o životě, práci, myšlení a potřebách našich venkovských předků, kdysi nejpočetnější vrstvy obyvatelstva. Představují doklad jejich řemeslného umu a estetického cítění a současně reprezentují význačný krajínotvorný prvek, uplatňující se jako neodmyslitelná složka životního prostředí. Je třeba se jen pozorně dívat, porozumět a pochopit. Právě v lidové architektuře je vepsáno výrazné svědectví o naší minulosti, jehož bychom si měli vážit a čerpat z něj poučení pro současnost. Poselstvím tohoto ohroženého dědictví by měl být apel, abychom se ho snažili tvůrčím způsobem využívat a nově vznikající hodnoty se do něj pokusili citlivě včleňovat.

PhDr. Pavel Bureš

Vystudoval Filosofickou fakultu University Karlovy v Praze, obor etnografie a historie. Poté řadu let pracoval v různých exekutivních i odborných orgánech a institucích památkové péče, dále v Národním muzeu v Praze, Muzeu lidových staveb v Kouřimí aj. Nyní působí jako specialista pro oblast památek lidové architektury a historických vesnických sídel v Národním památkovém ústavu, ústředním pracovišti v Praze. Ve své práci a výzkumné, přednáškové i publikační činnosti se specializuje na stavební kulturu venkova, výzkum a dokumentaci lidových staveb a vesnických sídel, teorii a praxi památkové ochrany lidového stavitelství v návaznosti na kulturní krajinu apod. Je členem řady odborných společností a zájmových sdružení.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

2. VENKOV JAKO KOLÉBKKA LIDOVÉ TRADICE, JEJÍ SOUČASNÁ PODOBA A VÝZNAM

Mgr. Irena Novotná

Seminář na téma lidových tradic regionu byl od počátku koncipován tak, aby se do něj mohli **aktivně zapojit i samotní posluchači**. Cílem bylo nejen předat určitý souhrn informací z oblasti tradiční lidové kultury, ale ukázat také možnost **uplatnění tradic v současné společnosti**, představit, „jak to dělají jinde“, popř. i motivovat k využití tradic při realizaci vlastního projektu. V rámci samotného semináře jsem se snažila podnítit účastníky k aktivnímu zapojení formou diskuze a sdílení osobních zkušeností i vzpomínek. Přestože základní struktura semináře byla předem dána, v jednotlivých bodech se lišila místo od místa v závislosti na složení a zájmech účastníků. Také rozsah a obsah diskuze byl v rámci seminářů rozličný. Již při přípravách seminářů byla brána v potaz **specifika jednotlivých míst** a bylo jich využito i v rámci vlastní přednášky. Např. **Cehnice** byly v minulosti vesnicí světáků – lidí, kteří odcházeli za sezónní prací do ciziny. V této obci působila celá řada výborných cirkusových muzikantů, na které místní vzpomínají dodnes. **Čestice** charakterizuje bohatý kulturní život a široký záběr aktivit místních spolků. Již řadu let se tu snaží obnovovat a dále rozvíjet zvláště tradice související s výroční obřadností, např. máje, konopickou, posvícení apod. V **Radomyšli** jsou ještě v současnosti činní baráčníci. Nejen, že se pravidelně scházejí, ale zástupci tohoto spolku se i dnes snaží udržovat a oživovat tradice našich předků. Ve **Vodňanech** byla specifická situace v tom, že se jedná o město, které se řídí trochu jinými zákonitostmi i tradicemi než venkov. Nicméně část posluchačů pocházela z obcí v blízkosti Vodňan, takže zde bylo možno

při výkladu použít mj. komparativní metody (venkov × město). Ve vesnici **Střelské Hoštice** aktivně působí hned několik spolků. Navíc se jim daří aktivně zapojovat do dění v obci děti a mládež. **Sepekov** leží v regionu, kde prováděl své národopisné výzkumy významný český etnograf Čeněk Zíbrt. Zvyky této oblasti se už zčásti liší od tradic jižněji položených oblastí, jako např. šumavského Podlesí. **Mirovice** svou polohou na severu Písecka tvoří jakýsi přechod mezi jižními a středními Čechami. Mnohé tradice se tu do dnešních dnů již vůbec nedochovaly, o některých už nevěděli ani starší pamětníci. Seminář na téma lidových tradic byl **rozdělen do 3 bloků**. V prvním se účastníci seznámili se základními informacemi z oblasti **rodinné obřadnosti**. Druhý blok „vesnice jako živý organismus“ mapoval každodenní **život vesnice**, práva a povinnosti obce v minulosti, postupný vývoj a činnost spolků. V třetím bloku přišla na řadu **výroční obřadnost**. V následujících řádcích se pokusím stručně shrnout hlavní obsah jednotlivých tematických bloků.

2.1. Rodinná obřadnost

Charakter a funkce rodiny se v průběhu historie postupně **proměňovaly**. Ve svém příspěvku jsem se zaměřila na tzv. **tradiční rodinu** v předindustriálním období ve venkovském prostředí. Přes toto zúžení je i tak těžké udat jednotnou charakteristiku. Přestože určité znaky byly pro všechny stejné či podobné, v jiných se lišila rodina od rodiny v závislosti na vnějších podmínkách, socioprofesioním postavení jejích členů atd. – podobně, jako je tomu dnes.

V minulosti tvořila **základ společnosti patriarchální rodina**, která udávala elementární vzory a normy chování. Pokud bychom brali v potaz to, že často vedle sebe žili a společně hospodařili nejen pokrevně příbuzní členové rodiny, ale také podruzi a čeled' (ta s hospodářem i stolovala), mohl by se užívat spíše pojem **domácnost**. Tradiční rodinu charakterizuje také to, že sloužila jako **ekonomická jednotka** v daleko větší míře než moderní rodina. Typická pro ni byla **vyšší porodnost**, ale zároveň i **vyšší úmrtnost** (hlavně kojenecká a dětská) a nízký věkový průměr. S rodinným životem se pojila řada zvyků a obřadů.

Jedním z hlavních **poslání ženy** v tradiční společnosti bylo přivést na svět potomstvo a vychovat je. Pokud byla žena neplodná, mohla od svého okolí očekávat i negativní reakce. V této souvislosti bych

z našeho regionu zmínila zajímavý doklad. Z písemných pramenů je známo, že až do 17. století chodily prý neplodné ženy z širokého okolí s obětinami na vrch Kamenná baba u Sousedovic, protože věřily, že se dostanou do požehnaného stavu, když zde usednou na velký kámen, mající ženskou podobu. Kámen byl později odstraněn jako nežádoucí pozůstatek pohanství.

Žena pracovala zpravidla až do porodu. **Dítě většinou přivedla na svět doma**, ale stávalo se, že porodila třeba i na poli. Pokud to bylo možné, pomáhala jí v její těžké hodině porodní bába či zkušená sousedka. Po porodu žena zůstala žena ležet v posteli oddělené od okolí koutní plachtou (koutnicí), která matce a dítěti zajišťovala nejen soukromí, ale věřilo se, že i ochranu před nečistými silami. Rodička dostávala vydatnou stravu a měla zůstat v koutě šest týdnů. **Šestinedělka** byla považována za nečistou, musela dodržovat řadu omezení, společenského života se neúčastnila. Na konci šestinedělí se šla obřadně očistit do kostela **k úvodu** – církevnímu obřadu, kdy dostala požehnání a zároveň mohla poděkovat Bohu za narození dítěte. Po úvodu následovaly doma veselé **hody**, jichž se zúčastnily především ženy. Postupně se k úvodu začalo chodit dříve než po šesti týdnech, až obřad jako takový v našem regionu **zanikl**.

S narozením dítěte se pojily nejrůznější **zvyky**, které měly dítěti přinést zdraví a budoucí prosperitu. Porodnost bývala vysoká, bohužel ale také novorozenecká a dětská úmrtnost. Proto se pospíchalo se **křtem**. Při něm dostalo novorozeně oficiálně jméno a bylo zapsáno do matriky. Dítě mělo jednoho i více kmotrů. Samostatnou kapitolu tvořily **děti nemanželské**. Dříve se jich rodilo poměrně hodně, sňatek nebyl každému dostupný. Pokud žena zůstala s dítětem sama bez otce, byla společností odsuzována a dítě z nemanželského lože vyrůstalo v opovržení okolí, čekala na něj řada ústrků. Říkalo se mu panchart, parchant nebo také „z panny syn“.

Postavení dětí se v minulosti odlišovalo od dnešního. Nebyl kladen takový důraz na emocionální stránku dětské osobnosti, ve výchově vládla přísnost a byla vyžadována kázeň i za využití tělesných trestů. Děti byly od poměrně útlého věku využívány i jako pracovní síla. Neusedlí posílali své děti do služby. Když roku 1774 zavedla Marie Terezie povinnou školní docházku, někteří dospě-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

lí odmítali zpočátku posílat děti do školy, protože jim ubyla pracovní síla. Děti z katolických rodin přistupovaly ve školním věku k prvnímu svatému přijímání, jako starší bývaly bířmovány.

Přes tvrdou realitu si i tehdy děti našly chvílku na hru – třeba na pas-tvě. Dospívající mládež se setkávala v podvečer na návsi, při práci na poli, při prástkách a draní peří, v kostele, na tancovačkách. Tady také vznikaly **známosti**. Že se dva mladí lidé měli rádi, však ještě neznamenalo, že budou moci být svoji. Rodiče rozhodli, koho si jejich dítě vezme. **Sňatky se domlouvaly** a nerovné známosti většinou sňatkem nekončily, i když dívka čekala dítě. Nejstarší syn se ženil, zpravidla až když se otec rozhodl jít na výměnek („vejminek“). Když se chtěli oženit mladší sourozenci, museli počkat, až je nejstarší syn vyplatí.

Důležitou roli hrály **námluvy**. Na nich se domlouvaly hlavně majetkové otázky, a pokud se obě strany nedohodly, ze svatby sešlo. Pokud však ano, nic nebránilo přípravě svatby. Před svatbou se konaly v kostele ohlášky.

Postupným **vývojem prošly** i vlastní **svatby**. V 18. stol. se nepořádaly zpravidla tak velké jako v 1. polovině 19. století. V předvečer svatby se pořádalo **štando**. V **den svatby** se sešli příbuzní a známí u nevěsty či ženicha, podle toho, ke komu měli vazby. Po pohoštění se ženich s celou družinou odebral k domu nevěsty, kde žádal o svou vyvolenou. Často mu byla zavírána vrata a podstrkována nevěsta falešná. Po různých zkouškách dostal tu pravou. Po přivítání v domě snoubenci poklekli a dostali rodičovské požehnání. Pak se šlo do kostela na obřad a po něm opět do domu nevěsty na svatební hostinu. Součástí svatby bylo také **čepení**, popř. **zavíjení** nevěsty šátkem, které dělaly vdané ženy. Někde bylo zvykem jít večer do hospody a teprve zde slavit tzv. zavíjenou, při níž došlo k úpravě hlavy nevěsty. Slavnost vedly ženy a mohli sem přijít i lidé nepozvaní. Na Podlesí se den po svatbě slavila „dobrá vůle“, kdy se po účasti na mši sv. konal v domě nevěsty slavný oběd. Pokud se nevěsta stěhovala do domu ženicha, odvážela s sebou i výbavu.

V našich zemích **se grunty zpravidla nedělily**, hospodářství zdědil zpravidla nejstarší syn, který se mohl oženit. Mladší děti musely počkat na vyplacení, často žily v hospodářství jako podruzi, pokud se nevyplatili, končili mladší synové také na vojně.

Vojna významným způsobem zasahovala do života našich předků, vojenská povinnost procházela také určitým vývojem. Na vojnu se

dříve **verbovalo**, vojáci se získávali nahodile. Roku 1781 byly v českých zemích zavedeny **odvody**, kdy byl vrchnosti a obcím úředně stanoven přesný počet branců. Ti byli vybíráni hlavně z nemajetných vrstev. Bohatší se mohli z vojny vyplatit. Roku 1889 byla uzákoněna **všeobecná branná povinnost**. Vojenská služba byla do roku 1802 službou doživotní (k jízdě se odvádělo na 20 let). Poté došlo dle druhu zbraní ke snížení na 10–12–14 let, po roce 1845 na osm a roku 1868 na tři. Vojna byla pro většinu mužů těžké období. Někteří se z ní nevrátili vůbec, jiní invalidní.

Lidé těžce celý život pracovali, průměrně se dožívali **nižšího věku** než dnes. Na smrt se lidé připravovali. Na rozdíl od současnosti (institucionalizace smrti), v minulosti se zpravidla **umíralo doma** v rodinném kruhu. Kněz umírajícího zaopatřil. Smrtné lože bylo také místem, kdy se mohl člověk ještě usmířit se svými blízkými, vyrovnat dluhy či svěřit skrytá tajemství. Pokud to bylo možné, sepsal umírající **poslední vůli**, rozloučil se s blízkými. Se zesnulým se přišli rozloučit příbuzní i sousedé. U mrtvého se konaly modlitby za spásu jeho duše. Většinou třetí den se z domu smutku vypravoval **pohřeb**. Po obřadu v kostele byla rakev odnesena na hřbitov a spuštěna do hrobu. Po pohřbu se v hospodě „zapíjel nebožtík“. Za mrtvé nechávali blízcí sloužit v kostele zádušní mše.

Sebevražda byla pokládána za zločin stejně jako vražda, proto ostatky nesměly spočinout v posvěcené zemi, pohřbívalo se buď za hřbitovní zdí, nebo na odlehlém místě, někdy bylo tělo i spaleno.

2.2. Vesnice jako živé společenství

Když zákonem ze 17. března 1849 byla zrušena dosavadní panství a vrchnostenské zřízení, staly se od roku 1850 **nejnižší jednotkou správy obce** (roku 1854 vyhlášena politická a soudní organizace korunních zemí). V souvislosti se **zavedením obecní samosprávy** vznikl v českých zemích v roce 1849 také **institut domovské obce**, zrušen byl až roku 1948. Tzv. domovské právo (domovská příslušnost) zaručovalo člověku právo na nerušený pobyt v obci a na chudinské zaopatření ze strany obce. Mohlo se nabýt několika způsoby: narozením dítěte (po otci) do dané obce, přivdáním ženy (po manželovi), získáním úředního postu v obci či udělením obecním úřadem (např. na základě delšího trvalého pobytu v obci). Obyvatelstvo dané osady tvořilo pestrrou směsicí různých socioprofesionálních i věkových vrstev.

Ale i před rokem 1849 hrály obce důležitou roli ve společenské organizaci. Měly svou **samosprávu**, kterou původně různě omezovala vrchnost. V čele obce stál **rychtář** (na Moravě fojt). Do obecních záležitostí patřily jak věci správní, tak soudní. Majetkové převody či velké přečiny byly řešeny na velikých (obecných) soudech v přítomnosti celé obce. Obec společně ručila za bezpečnost svého území, za včas a správně vykonané robotní práce, za odvádění vrchnostenských dávek a zemských berní či za vrácení půjčky některého poddaného vrchnosti. Také měla na starosti péči o mezníky (zvyky s tím spojené), ochranu bezpečnosti majetku obyvatel či přijímání sousedů.

Členové obce měli **určitá práva** ve využívání obecního majetku (společné užívání občin, obecních polí, pastvin, luk, lesů, obecního dřeva, sena), ale samozřejmě také povinnosti např. někde museli sousedé konat ponůcky.

Obec měla také své **zaměstnance** – např. ponocný, pastýř (tam, kde se páslo na obecních pastvinách společně). V našem regionu se každoročně konala tzv. „**sejпка**“, vyplácení služného spojeného se společným posezením hospodářů.

Část obyvatel osad tvořila nemajetná **čeled'**. Do této skupiny se zařazovaly již děti, a to od poměrně útlého věku. Ve službě musely někdy snášet řadu ústrků. Čeled' pracovala nejen na vesnických statcích, ale např. z Pošumaví a ze Šumavy odcházely chudé dívky pracovat do měst jako služky.

V minulosti byla **nezbytností vzájemná spolupráce obyvatel obce**, což zároveň napomáhalo k **udržování sounáležitosti** členů obce. Jmenujme zde alespoň potřeby zemědělského hospodářství (trojpolní hospodářská soustava), nedostatečná vybavenost potahy a hospodářským náradím (spráhání dobytka), společné obdělávání obecních polí, luk (výtěžek na společné potřeby), úprava polních cest, vodních toků, čištění obecního rybníka apod. Spolupráce byla výhodná i při společném pořizování nákladnějších zařízení – sušárna ovoce, pazderna, lis, stoupa apod.

Pospolitost v obci posilovalo také **neformální setkávání** obyvatel při podvečerních besedách, v hostinci, či **sousedské výpomoci**. Běžná byla např. pomoc při stavbě domu, při sklizni, při neštěstí (požár). Nejdéle se sousedská výpomoc udržela u podružných prací – jako bylo třeba draní perí (doderky). O tom, že sousedské vztahy byly sku-

tečně důležité, svědčí i rčení: „*dobrý soused je jako drahý klenot*“.

Postavení jednotlivých sociálních skupin v obci se postupně **měnílo**. Ve 2. polovině 18. století působila obec již jako výsadní organizace sedláků. Bezzemci a drobní rolníci měli práva značně omezená. A přestože **zavedením nového obecního řádu** se **v polovině 19. století** mělo dostat rovných práv k obecnímu majetku všem usedlíkům, kteří v obci platili daně, nefungovalo to zcela. Změny nastaly až po II. světové válce.

V dnešní době je téměř samozřejmostí, že v obcích působí různé **spolky a zájmové skupiny**. I to má svůj vývoj. Od 15. století vznikala hlavně v některých malých městečkách určitá zvláštní **sdržení**, v nichž se organizovali jen někteří členové obce. Sdržení měla za úkol uchovávat soubor zásad tradovaného zvykového práva – k ochraně zájmů obyvatel, kteří se zabývali specializovanou výrobou. Postupně se sdržení měnila a stávala součástí venkovského života. Od konce 18. století vznikaly **spolky** jako určitá protiváha stavovských korporací a ovlivňovaly místní společenský život. Nejprve se rozvíjely spolky **obecně prospěšné** – zabývající se sociální péčí o nemocné, pohřebnictvím, podporou vdov, sirotků, invalidů apod. Postupně došlo ke změně. Začaly vznikat spolky, které už prosazovaly **vlastní spolkové zájmy**, popř. i **politické aktivity**. Po roce 1848 nastal **rozvoj občanské společnosti** a spolků, došlo k právním změnám, vyšla nařízení, patenty, zákazy apod. (1848, 1849, 1851, 1852, 1861, 1867). V 19. a na počátku 20. století vznikala řada spolků, které působí až do současnosti. Např. hasičská, myslivecká či pěvecká sdržení, baráčníci, Sokol, Orel, a další. **Spolková činnost** se v průběhu 20. století **dále rozvíjela**, vznikala řada **nových spolků**, docházelo k jejich postupnému rozvoji. Proměnami prošly zákony s tím související.

Dnes jsou spolky organizace se samostatnou právní subjektivitou, na základě dobrovolného členství se tu sdružují osoby se stejnými cíli a zájmy. Vyvíjí činnost na základě stanov přijatých plénem a schválených příslušným státním orgánem. **Členství** přináší lidem mj. pocit vzájemné sounáležitosti, plnohodnotné trávení volného času, radost a uspokojení nejen sobě, ale i druhým.

2.3. Výroční obřadnost – tradice a současnost

Poslední část se zaměřuje na **lidové tradice a zvyky** během celého kalendářního roku. V minulosti člověka doprovázela celá řada

svátků, které se každoročně cyklicky opakovaly a dělily rok na **dny všední a sváteční**. Některé mají ještě předkřesťanský původ, mnohé další jsou mladší. Zajímavé jsou také tradice, které vznikly až v posledních letech, nebo k nám pronikly ze zahraničí. I když některé tradiční jevy už zcela zanikly, v posledních letech dochází k jejich **obnovování a začleňování do současné společnosti**. Původní funkce se často změnila či zcela vytratila.

Prácheňsko patří k oblastem s bohatými lidovými tradicemi, kde se s řadou z nich můžeme setkat i v současnosti. Některé se podobají těm z okolních regionů, některé jsou specifické právě pro Prácheňsko (např. konopická). Je ale obtížné označit určité zvyky jako „typicky prácheňské“. To, co bylo tradiční např. v Pošumaví, se vůbec nemuselo vyskytovat na severu Prácheňska. Dokonce je známo, že některé konkrétní zvyky se zachovávaly třeba jen v několika sousedících vesnicích.

Podívejme se, jak v našem kraji vypadal takový **zvykoslovný rok**. Významným obdobím počátku roku je **masopust**, který původně úzce souvisel s hospodářským cyklem. Jedná se o dobu od Tří králů do Popeleční středy. Jeho délka se v závislosti na Velikonocích každoročně mění. Na Prácheňsku, ale i jinde, se slavily hlavně **ostatky** (též „bláznivé dny“, „dny bláznové“) tj. masopustní neděle, pondělí a úterý, jež bývaly považovány za dny sváteční. Konaly se masopustní občůzky, někde i zábavy. Dodnes se v řadě obcí pořádají průvody maškar, které se však z masopustního úterý či pondělí přesunuly již na víkend. V některých vsích se na závěr masopustu konají **zábavy**, či **maškarní bály**. Avšak v jiných regionech typické pochovávaní bakusa / masopusta se v kraji vyskytuje spíše ojediněle.

Z Prácheňska existuje několik písemných zmínek o **řehořské koledě záků**, která se pojila se **svátkem sv. Řehoře** (12. března). Jejím hlavním účelem bylo získat koledu pro učitele a také pozvat malé děti do školy. Tato občůzka postupem doby zanikla, když v druhé polovině 19. století byly učitelům zavedeny pevné platy. Bezprostředně na masopust navazuje čtyřicetidenní **půst**, začínající **Popeleční středou**. K době postní se vázalo několik zajímavých zvyků, které ale většinou již zanikly. Po roce 1989 došlo místy k zavádění zvyku vynášení smrtky na 5. postní neděli zvanou Smrtnou. O neděli následující – Květné, se na památku slavného vjezdu Ježíše do

Jeruzaléma svěťí v kostelech zelené ratolesti. Posvěceným ratolestem se v minulosti připisovala magická moc. Další pověrečné praktiky se váží k některým dnům **Svatého týdne** – k Zelenému čtvrtku a Velkému pátku (např. mytí v potoce před východem slunce, dávání křížků z posvěcených ratolestí do pole, modlitba v sadu). S tímto se dnes už v terénu téměř nesetkáme, ale co se v řadě obcí dodnes udržuje, je **řehtání**. S řehťáčkami děti obchází vesnice od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty (někde jen do Velkého pátku). Velmi zajímavý zvyk se stále udržuje v několika vesnicích západně od Strakonice a na Vodňansku. Jedná se o obchůzku s jidášem, popř. jeho pálení. Po svátku **Božího hodu velikonočního** následuje **Velikonoční pondělí**, pro něj je typická pomlázka. Vyšlupání, někdy spojené s poléváním, bylo kdysi důležitým magickým úkonem. Teprve později se stalo chození s pomlázkou zábavou mládeže a ještě později dětí. Pomlázka se však dříve na Prácheňsku nedržela všude a někteří staří pamětníci si na ni, stejně jako na zdobení kraslic, za svého mládí nevzpomínají.

V minulosti se určité zvyky vázaly také k **letnicím** též zvaným Zelené svátky, kterými končí doba velikonoční. Z lidových písniček a zápisů z našeho kraje víme, že se např. na letnice stavěly máje či se pořádaly obchůzky s králem.

V současnosti spojujeme zvyk **stavění májů** většinou s datem 30. dubna, kdy se na mnoha místech májka staví a přes noc se hlídá. Někde lze spatřit i **slavnost májů**, kdy mládež s máječkem obchází za zpěvu ves, zalévá máj pivem a vše vrcholí na večerní taneční zábavě. V předvečer 1. května se také v některých vsích pálily a dodnes **pálí čarodějnice**. Dokonce v některých městech byla tradice nově uměle zavedena. Také „slety čarodějnic“ se staly módní až v posledních letech.

Ohně se pálily též v předvečer **svátku sv. Jana**, kdy se věřilo, že velkou moc mají čarodějnice. V minulosti se k tomuto datu vázaly i další zvyky. Za I. republiky se začaly dělat velké vatry ve výroční **den upálení Mistra Jana Husa**. S tzv. „pálením Husa“ se lze ještě dnes občas na venkově setkat.

Podívejme se nyní na letní období. To vzhledem k množství práce na polích nebylo příliš bohaté na výroční tradice. Teprve čas sklizně znamenal další příležitost k oslavám. Z naší oblasti jsou známé **dožínky** (obilí) a také **konopická** (len, konopí) – jakási parodie na

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

selskou svatbu, kdy si Konopičák namlouvá Konopičku. Celou slavnost, která se dosud místy vyskytuje, doprovází řada písní a vedou ji ženy, neboť těm v minulosti práce se lnem a konopím příslušela. Na podzim se drželo posvícení. **Posvícení a poutě** se slaví i dnes, ale mnozí již nevnímají jejich původní náboženský význam. Dnes jsou spíše příležitostí, kdy se sejde příbuzenstvo a připraví se bohaté pohoštění, včetně pouťových koláčů či posvícenských hnětynek. Nezřídka se večer koná taneční zábava. K dalším podzimním svátkům patří **Dušičky** a s nimi spojená vzpomínka na všechny věrné zemřelé.

Přibližně měsíc po nich začíná **advent** a zároveň i nový církevní rok. Advent jako dobu přípravy na příchod Spasitele však dnes většina lidí už takto nevnímá. Pro mnohé se symbolem adventu stal adventní věnec či adventní kalendář. Adventní doba byla v minulosti zajímavá i po zvykoslovné stránce. Např. svátek **sv. Ondřeje** patrona nevěst (30. listopadu) se pojil s různými věštbami, svátek **sv. Barbory** (4. prosince) zase s obchůzkou barborek hlavně na severovýchodě Prácheňska. Dodnes se udržuje zvyk trhání „třešňových barborek“ či obchůzka mikuláše, čerta a anděla v předvečer svátku **sv. Mikuláše** (6. prosince), nebo obchůzka lucek na šumavském Podlesí v předvečer svátku **sv. Lucie** (13. prosince).

Na advent navazují **Vánoce**. Avšak jejich dřívější význam, oslava narození malého Ježíška v Betlémě, mnohde ustoupil do pozadí. Pro někoho je dnes symbolem Vánoc spíše stromeček, dárky, kapr. I dnes lidé udržují různé vánoční zvyky (lití oliva, rozkrajování jablka, házení střevíců, zpívání koledí) i když v minulosti jich bylo ještě daleko více (vánoční troubení pastýřů, předpovědi budoucích událostí, zvyky vážící se k zemědělským pracem, k vdavkám, k úmrtí apod.). Naopak oslavy **Silvestra** a **Nového roku** jsou bujaré až v posledních desetiletích. Doba vánoční vrcholí svátkem **sv. Tří králů** (6. ledna). Původní tříkrálová obchůzka sice na Prácheňsku zanikla, ale tři králové se nově začali objevovat od roku 2001, v souvislosti s tříkrálovou sbírkou, kterou organizuje Česká katolická charita.

V období 20. století došlo k významným **změnám celé společnosti**, což se projevilo i v lidové kultuře. Zvláště v jeho druhé polovině **zanikly** některé výroční tradice či **se změnila jejich úloha**. Kromě obsahových a funkčních změn mizí v posledních letech povědomí o souvislostech určitých svátků s křesťanským cyklem. Je ale po-

Obnovené dožínky v Radomyšli

těšující, že po roce 1989 se některé přerušené tradice začaly zase **obnovovat** či **nově zavádět** (masopustní obchůzky, vynášení smrti, velikonoční řehtání, vánoční vytrubování...). Někde se to podařilo pouze krátkodobě, jinde se dané zvyky ujaly a staly se společenskou událostí dané komunity. Udržování, obnovování a předávání tradic našich předků napomáhá mj. k identifikaci s místem a k pocitu vzájemné sounáležitosti ve vesnické komunitě.

Pokud bych měla zhodnotit proběhlé semináře v projektu Doma na venkově, mohu konstatovat, že jsem se na nich setkala se zájmem o daná témata ze strany posluchačů. Někdy bylo zapotřebí vymezit, co vše do dané problematiky spadá. Účastníky zajímalo, kde čerpat další informace o zvycích kalendářního roku, jaké mají jinde zkušenosti s obnovováním tradic apod. Členové spolků sdíleli s ostatními zkušenosti s pořádáním lidových slavností či se zapojováním mládeže. Díky seminářům se mi podařilo zachytit některé zajímavé reálie, např. některé staré, dnes již zapomenuté zvyky (např. kladení mincí

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

na víčka nebožtíka). Zajímavé bylo i upozornění na souvislost velikonočních obchůzek s Jidášem na Vodňansku a na Strakonicku. Na seminářích se potvrdilo, že v tradiční společnosti může člověk hledat své kořeny. Fungují tu základní etické principy, které lze uplatnit či se jimi inspirovat i v současné společnosti. Tradice našich předků nás mohou stále obohacovat a nám mají co říci i dnes.

Použité prameny a literatura:

Vzpomínky pamětníků a vlastní terénní výzkumy autorky

Československá vlastivěda III. Praha 1968.

Jihočeská vlastivěda. Č. Budějovice 1987.

Langhammerová, J.: Lidové zvyky. Praha 2004.

Lidová kultura. Národopisná encyklopedie. Praha 2007.

Malovický, V.: Kuchyně starého Pošumaví. Praha 2003.

Navrátilová A.: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004.

Navrátilová, A.: Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře. Praha 2012.

Režný, J.: Po stopách dudáků na Prácheňsku. Strakonice 2004.

Režný J.: Písně a řeči vážné – nevážné – darebné (kapitoly ze života lidu prácheňského). Strakonice 2008.

Weis, K.: Český jih a Šumava v písni. Praha 1928–1941.

Časopisy: Zlatá stezka, Otavan, Český lid.

Wikipedie. Otevřená encyklopedie. <http://cs.wikipedia.org>

Mgr. Irena Novotná

Vystudovala pedagogiku a etnologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Působí jako etnografka v Muzeu středního Pootaví ve Strakonících. V roce 2010 založila malou firmu, která se specializuje na národopisné pořady pro děti a hudební vystoupení s dudami. Publikuje odborné články, redigovala několik národopisných publikací J. Režného. Je členkou dvou občanských sdružení – BEZ (různé volnočasové aktivity v obci) a Tradice dnes – spolek (obnova tradic a jejich rozvíjení v současné společnosti).

3. NÁSTIN HISTORIE ŘEMESLNÉ VÝROBY

Mgr. Vladimír Červenka

3.1. Úvod

Řemeslo jako výrobní činnost za účelem obživy nebo zisku s převažujícím podílem manuální práce za použití specializovaných nástrojů doprovází lidstvo takřka po celou dobu jeho existence. Úloha, kterou sehrálo při formování sociálně ekonomických vztahů, je nesporná. Pro její pochopení je nezbytné vyložit vývoj řemesla od nejstarších časů do současnosti v širších souvislostech, o což se pokusíme na následujících řádcích.

3.2. Pravěk

Již nejstarší vývojové stupně rodu Homo využívaly pro získávání a zpracování potravy primitivní nástroje z materiálů, které byly běžně dostupné v přírodě – kámen, dřevo, kosti. Podle převažujících kamenných nástrojů nese celé jedno údobí ve vývoji lidské společnosti označení doba kamenná. Způsob opracování nástrojů se postupně zdokonaloval, materiály se kombinovaly. Se vznikem a rozvojem zemědělství v mladší době kamenné (10 000–3 000 př. n. l.) vyvstala potřeba výroby nástrojů nového druhu k obdělávání půdy, zpracování a uchování zemědělské produkce, což podnítilo vznik hrnčířství a tkalcovství. Na sklonku tohoto období začal člověk využívat k výrobě nástrojů kov. Nejprve to byla měď, posléze bronz a nakonec železo. Také výroba kovových nástrojů formou kovolijectví a kovotepectví se stala činností specializovanou – řemeslem. Ve zpracování železa vynikaly kupříkladu keltské kmeny, které v posledních stoletích před naším letopočtem osídlily i české země. Na vysokou úroveň povznesli Keltové rovněž výrobu keramiky, jak dosvědčují četné nálezy z tohoto období.

Archeologické nálezy z Hradiště u Kasejovic dokládající vospělost řemeslné výroby keltských obyvatel Blatenska

3.3. Starověk

Podstatně příhodnější přírodní podmínky vedly v oblasti Předního východu, povodí Nilu, Indu, Žluté řeky a ve střední Americe k mnohem rychlejšímu rozvoji zemědělství a řemesel, než ve střední Evropě. Již kolem roku 3 000 př. n. l. se zde začínají formovat nejstarší civilizace, kde se řemeslo a zemědělství postupně osamostatňují. Objem produkce totiž roste a vytváří se podmínky pro obchod. Zemědělské komodity se vyměňují za řemeslné výrobky, a tudíž se řemeslo i zemědělství stávají svěbytnými zdroji obživy. Lidé se dělí na zemědělce a řemeslníky, vytváří se přebytky a od 6. století př. n. l. se v maloasijské Lýdii objevuje nový směnný ekvivalent – peníze. Řemeslo, zemědělství a obchod vytvářejí základ pro vznik nejstarších států, v nichž se společnost dále diferencuje podle zámožnosti a úkolů. Vznikají nové společenské vrstvy – kněží, vojáci, úředníci. Na těchto základech se konstituují městské státy v Sumeru, starověký Egypt, Čína nebo Indie. Obyvatelstvo živící se řemeslem se soustředí ve městech, zemědělství se z přirozených důvodů stává doménou venkova.

Vzrůst produkce a diferenciacie společnosti vedoucí mimo jiné i k sociálním a politickým konfliktům vyvolávají potřebu nových lidských sídel a odbytišť. Zejména Foiničané a krátce po nich i Řekové zahajují rozsáhlou kolonizaci Černomoří a Středomoří (9.–5. století př. n. l.), při níž zakládají nové obchodní stanice a sídliště, z nichž některé, například Kartágo, se staly ve své době velmocemi, řada z nich přetrvala staletí až do dnešních časů jako třeba jihofrancouzské řecké kolonie Massalia (Marseille) a Nikaia (Nice) či jihoitalská Neápolis (Neapol). Mezi jednotlivými koloniemi a jejich mateřskými obcemi pulsoval čilý obchod s keramikou (v tomto ohledu vynikali zejména Athéňané), olivovým olejem, vínem, dřevem apod. Dostatek odbytišť podporuje rozvoj řemeslné výroby. Plně se rovněž uplatňuje finanční směna.

Od 2. století př. n. l. postupně ovládá celý středomořský prostor a obchod v něm probíhající mocné římské impérium, jež ale od sklonku 4. století začíná podléhat jak vnitřním problémům, tak především tla-

Římské impérium v době největšího územního rozmachu na začátku 2. století n. l.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ku barbarských germánských kmenů, které roku 476 přivodily úplný zánik západní části impéria. Východní říše zvaná později byzantská trvá až do roku 1453 a zejména její hlavní město Konstantinopolis je důležitým střediskem řemesel a obchodu na významných obchodních stezkách z Blízkého i Dálného východu (Hedvábná stezka), které se zde napojují na trasy evropské. Není divu, že jejich ohrožení ze strany Seldžuků od 11. století bylo jednou z řady příčin křížových výprav, stejně jako ovládnutí Byzance Turky v polovině 15. století podnítilo zámořské objevné plavby, při nichž se hledaly trasy zcela nové.

3.4. Středověk a raný novověk

Po pádu římské říše nastalo několikasetleté období válek, v němž se postupně utvořila řada nových států na feudálních principech s hlavním, a posléze jediným náboženstvím křesťanstvím. V těchto nových státech připadla zejména od 12. století významná úloha městům, z nichž sice mnohá navazovala na starověkou sídelní tradici, značné množství jich však bylo založeno zcela nově, takzvaně „na zeleném drnu“. Šlo o sídliště záměrně zakládaná na obchodních stezkách a jejich křížení, která se vyznačovala pravidelným půdorysem. Hlavním prostorem bylo náměstí, kde se konaly týdenní a výroční trhy (jarmarky), na nichž venkovští zemědělci prodávali své komodity a nakupovali řemeslné výrobky. Právě toto bylo jedním z důvodů, proč se ve městech dařilo řemeslům, která nyní doznala ještě větší úrovně specializace. Dalším důvodem byla řada privilegií, která zakladatelé a vlastníci městům propůjčovali. Kromě práva trhového, na jehož základě se ve městě směly pořádat trhy, mělo zásadní význam zejména právo mílové. To zajišťovalo, že v okruhu 1 míle (v českém prostředí asi 11 km) od města nesměl vyrábět ani prodávat řemeslník, který nebyl usazen v příslušném městě. Tím bylo vyloučeno konkurenční prostředí. Ve městech jakožto řemeslnicko-obchodnických centrech se soustředilo bohatství a politická moc. Význam některých měst, především přístavních, byl takový, že se sdružovala do vojensko-politických aliancí, aby bránila své zájmy proti panovníkovi, sousedním státům nebo pirátům. Jde především o takzvanou Hanzu – spolek měst na pobřeží Severního a Baltského moře (Hamburk, Brémy, Lübeck, Stralsund, Gdaňsk, Královec, Riga, Tallinn atd.) i některých měst na řekách ve vnitrozemí (Kolín nad Rýnem, Antverpy, Londýn). Vojenská a politická moc Hanzy byla tak velká, že se ve 14. století pustila za

Merianův plán Jihlavy z roku 1650

podpory spojenců i do války s Dánskem.

Řemeslná výroba ve městech byla organizována do cechů (z německého Zeche – pořádek), což byla společenství mistrů vždy od jednoho řemesla, v menších městech i více řemesel, avšak zpravidla příbuzných. Cechy dohlížely na objem a kvalitu výroby, regulovaly ceny, staraly se o výuku dorostu a pečovaly o vdovy a sirotky po zemřelých členech. Měly svou pokladnu, privilegia, statuta, odznaky a obřady. Mistři jednotlivých cechů, kteří náleželi k nejzámožnější složce městského obyvatelstva (patriciátu) rovněž zastávali funkce v městské samosprávě. Nejvlivnějšími byly cechy potravních řemesel (řezníci, pekaři) a řemesel oděvních (kožešníci, soukeníci). Významnou skupinu tvořili rovněž kupci. V období středověku bylo cechovní zřízení velice užitečným, s rozvojem mezinárodního obchodu, včetně koloniálního, se však od počátků novověku začalo stávat brzdou dalšího pokroku.

3.5. Průmyslová revoluce

Již od 16. století se především v Anglii vytvářejí podmínky pro racionalizaci řemeslné výroby. Vznikají manufaktury – ruční dílny,

kde dochází k dělbě práce na dílčí úkony, z nichž každý provádí určitá skupina dělníků. Objem produkce se tak znatelně navyšuje. Manufaktury se uplatňují především v textilní a sklářské výrobě, zatímco v ostatních oblastech se udržuje tradiční forma řemeslné výroby. Zjednodušení výrobního procesu a snížení nákladů vedly v následujících stoletích, zejména ve století osmnáctém a devatenáctém, k zavádění nových technologií a nově vynalezených strojů, v první řadě parního. Manufaktury nahrazují továrny, v nichž se uplatňuje v mnohem širší míře nekvalifikované dělnictvo. Vzrůstá potřeba nerostných surovin, rozvíjí se tedy těžba uhlí, dřeva, železné rudy. Suroviny je nutno dopravovat i na velké vzdálenosti, k čemuž začíná sloužit postupně se zahušťující železniční síť. Lidem se nabízí možnost pracovního uplatnění v mnohem širším okruhu profesí, než jaký poskytuje tradiční řemeslná výroba. Vznikají velké průmyslové zóny ve městech, která jdou populačně nahoru. Velký rozmach zaznamenává finančnictví. Cecharovní zřízení, nyní brzda pokroku, je ve většině zemí zrušeno, čímž se otevírá cesta

Parostrojní pivovar barona Karla z Lilgenau ve Lnářích Příklad zmodernizovaného hospodářského provozu

modernímu konkurenčnímu prostředí. Do podnikání se rovněž intenzivně zapojují Židé, dosud z řady činností vyloučení. Mění se struktura společnosti a vztahy v ní. Dělník se stává středobodem zájmu nových politických teorií.

Tradiční řemeslo se udržuje v menších městech, kde se někdy řemeslníci sdružují do živnostenských společenstev, a na venkově, kde jde ovšem vesměs o řemesla nezbytná pro běžný chod zemědělských prací (kovářství, kolářství, tesařství, mlynářství) a vykonávaná většinou jako doplňková činnost.

3.6. Dvacáté století

Vývoj řemeslné výroby v minulém století již zúžíme na prostor českých zemí, kde po první světové válce vzniká samostatná demokratická republika s rozvinutým kapitalistickým hospodářstvím. Dominantní úlohu sice hraje velkovýroba v průmyslových koncernech (například ČKD, Škoda, Schichtovy závody v Ústí nad Labem, Baťa ad.), daří se ale i řemeslům provozovaným formou živnosti jednotlivcem a jeho rodinou. Zajímavým fenoménem, který se u nás plně uplatňuje, je i reklama. Domy řemeslnických provozů zdobí nejrůznější nápisy, vývěsní tabule a reklamní poutače. K propagaci vlastní výroby slouží i dopisní obálky a hlavičkový papír; intenzivně se využívá inzerce v denním i příležitostném tisku. Utěšený rozvoj přerušuje

Jan Kačena,
závod hodinářský
v Kasejovicích.

Veškeré správký
se rychle a levně
se zaručením
vyřizují.

OBUV
pánská
dámská
dětská

Nehovojší szory.
Slevnice
lakové i betové
ve všech barvách.

F. Kovářik, Kasejovice

Ručně
pracováno
Konkurenční
ceny.
Slevnice
v cenách
78-88 Kč

Inzerce kasejovických živnostníků z konce dvacátých let minulého století

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

hospodářská krize na počátku třicátých let. Z ní se sice domácí ekonomika vzpamatovala, avšak vypuknutí druhé světové války a okupace ji znovu podvázaly především zvýšenou státní kontrolou výroby a zemědělské produkce. Z českých měst v této době postupně mizí tradiční jarmarky a trhy.

Poválečná obnova domácího hospodářství se již nesla ve značně jiném duchu. Politický převrat v únoru 1948 vyzvedl do čela státu komunistickou stranu, která zahájila přeměnu dosavadních ekonomických mechanismů. V rámci socializace výroby jsou velké průmyslové koncerny zestátněny, soukromníci naopak znevýhodněni, nezřídka i perzekuováni. Proměňuje se nabídka i poptávka. Řemeslníci, kteří ještě prodělali tradiční systém výuky, postupně vymírají, a školení nových řemeslníků již probíhá na nových principech v odborných učilištích a za spolupráce s podniky.

3.7. Současný stav

V posledním dvacetiletí můžeme sledovat úsilí různých subjektů o podporu a renesanci tradičních řemesel. Základem je finanční pomoc z nejrůznějších dotačních programů. Zvláštní důraz je přirozeně kladen na propagaci řemeslníků a jejich produktů za účelem zvýšení poptávky. Děje se tak v první řadě formou samostatných akcí (dny řemesel) a obnovených řemeslných trhů, nejčastěji adventních a vánočních, kde si zájemci mohou na místě prohlédnout nejen výrobky samé, ale nezřídka i výrobní postup. Otevírají se rovněž specializované obchody s řemeslnými produkty. Řemeslníkům jsou udělovány různé certifikáty poukazující na kvalitu a historickou tradici rukodělné výroby s cílem dokázat, že její výsledky jsou srovnatelné s výrobou strojovou a produkty dostupnými ve velkoobchodech. Řemeslo, které je pro některé jen koníčkem, pro jiné současně i zdrojem obživy, je prezentováno jako znovuobjevená hodnota a turistická atraktivita. Oproti historickému vývoji, kdy bylo řemeslo takřka po celou dobu, co doprovází lidstvo na jeho dějinné cestě, doménou obyvatelstva sídlišť městského typu, je dnes spojováno především s venkovským prostředím.

Mgr. Vladimír Červenka

Absolvent Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v letech 2005–2009 středoškolský učitel dějepisu a latiny, 2009–2011 odborný zaměstnanec turistického informačního centra ve Lnářích, 2011–2012 dokumentátor Městského muzea v Blatné, nyní odborný pracovník Státního oblastního archivu v Plzni, pracoviště Klášter. Dlouhodobě se intenzivně zajímá o historii Prácheňska, publikuje a přednáší na toto téma.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

4. VENKOV VE STOLETÍ SLUŽEB – SLUŽBY VE VENKOVSKÉM CESTOVNÍM RUCHU V ČR

Ing. Zdenka Nosková

Dle Wikipedie je služba „...*hospodářská činnost uspokojující určitou potřebu. Jejím výsledkem je užitečný efekt, ne hmotný statek (výrobek). Služby se obvykle rozlišují podle toho, zda uspokojují potřeby kolektivní nebo individuální. Služby uspokojující kolektivní potřeby jsou hrazeny z veřejných zdrojů (stát, obce), zatímco služby uspokojující individuální potřeby jsou hrazeny ze zdrojů soukromých. Dělí se na základní a doplňkové.*“

Po přečtení této definice služeb na mne dolehl nepříjemný pocit z toho, co jsem se o službách, ať na venkově, či ve městě, do této chvíle dozvěděla. Přesněji řečeno, velmi mě zneklidnil způsob, jakým se zde o nich mluví. Se službami je to komplikované, protože se nejen nedají jednoduše změřit a zvážit, ale navíc se i obtížně kontrolují. Někdy sice může pomoci přesnější popis či definice, ale tajemství jejich úspěchu leží daleko za hranicemi vytýčenými ekonomickou teorií.

Je zvláštní, jak rozdílný přístup ke službám máme. Pokud něco sami potřebujeme, přejeme si, aby s námi lidé, kterým věnujeme své peníze, zacházeli ohleduplně a příjemně. Každý chce rovněž dostat přesně ty služby, produkty a odpovědi na otázky, které požadoval, nejlépe s respektem ke svému momentálnímu emočnímu, zdravotnímu i finančnímu stavu. Pokud naopak služby poskytujeme, nesmíme přes obtížnost vyplnění přání hosta, vlastní únavu a objektivní komplikace zapomínat, že v pozici zákazníka bychom stáli o tentýž přístup.

Jako manažerka projektu Prázdniny na venkově se s poskytovateli služeb denně setkávám a sama také poskytuji organizační a pora-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

denské služby. Na následujících stránkách bych se proto s Vámi ráda podělila o své zkušenosti. Dle mého názoru je totiž cestovní ruch jednou z významných pracovních příležitostí pro nás všechny, kteří na venkově žijeme a máme ho rádi.

V první části se budu věnovat venkovskému cestovnímu ruchu obecně, jeho zákonitostem a potenciálu. Druhá část se zaměří na zajímavé příklady z naší praxe.

4.1. Cestovní ruch

Cestovní ruch (CR) má úzkou vazbou na služby a hraje důležitou roli při rozvoji většiny regionů. Každoročně představuje největší pohyb lidské populace, a to za účelem rekreace i poznání. Základním předpokladem jeho rozvoje je svoboda člověka cestovat, dostatek volného času, volných finančních prostředků, ale především chuť a nadšení.

V České republice došlo v posledních dvaceti letech jak ke kvantitativnímu, tak kvalitativnímu rozvoji ubytovacích, stravovacích, zážitkových i doplňkových služeb. Velkou zásluhu na tom mají programy rozvoje venkovských oblastí financované z evropských i národních zdrojů.

4.1.1. Venkovský cestovní ruch

Důležitou součástí cestovního ruchu je i venkovský cestovní ruch, jehož jednotlivé formy – často označované jako šetrné formy cestovního ruchu – nabývají v poslední době na významu a jsou podporovány jak světovou organizací cestovního ruchu UNWTO, tak i národními organizacemi cestovního ruchu. Šetrné formy cestovního ruchu představují takový rozvoj cestovního ruchu, který nenarušuje životní prostředí a přispívá k trvale udržitelnému rozvoji územních celků. Mezi šetrné formy cestovního ruchu patří agroturistika, ekoagroturistika a ekoturistika. V širším pojetí sem zařazujeme i cykloturistiku a další aktivity v rámci rozvoje venkovského cestovního ruchu.¹

Pokud se cestovní ruch na venkově využívá správným způsobem, přispívá k zachování, obnově a rozvoji venkovského prostoru, kulturních tradic, řemesel a zvyků. Současně také vytváří pracovní

1) Venkovský cestovní ruch, jeho specifika a podmínky pro rozvoj [online]. Praha: Oeconomica, 2007, 123 s. [cit. 2013-10-30]. ISBN 978-80-245-1159-7. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/e117ea61-1783-4982-a4fa-bf6e1220f318/GetFile4.pdf>

příležitosti, omezuje migraci obyvatel z venkova do měst, stimuluje rozvoj malého podnikání, přináší do obcí a malých měst potřebný rozvojový kapitál a vytváří daňové příjmy pro obce.

4.1.2. Aktuální trendy ve venkovském cestovním ruchu

K nejvýraznějším trendům v oblasti venkovské turistiky patří růst zájmu o kvalitní životní prostředí, environmentálně a socio-kulturně zachovalé destinace, autentičnost produktů a služeb cestovního ruchu, ekoturismus a bioprodukty. S tím souvisí i vznik tzv. „zeleného zákazníka“, který klade zvýšené požadavky na ekologické aspekty cestování. Trendem je rovněž vyšší důraz na interpretaci přírodního a kulturního dědictví a zvyšování odpovědnosti návštěvníků k vývoji navštívené destinace.²

Lidé hledají nové zážitky, pocity a dojmy včetně neobvyklých forem učení či poznávání založených na osobních zkušenostech. Změny se týkají i délky pobytů, kde dochází k jejich zkracování a nárůstu četnosti. Pozitivním ukazatelem je bezesporu zvyšování počtu celkových výdajů domácností na cestovní ruch. Pokud mají být všichni, kdo se zabývají přípravou produktů cestovního ruchu, úspěšní, musí na tyto změny rychle, soustavně a pružně reagovat.

4.1.3. Zážitekový cestovní ruch

Venkovská turistika je také úzce spojena se zážitkovým cestovním ruchem. Jeho přitažlivost spočívá ve schopnosti prodloužit období hlavní turistické sezóny a odlišit realizátory od konkurence. Ukážeme na dobrých příkladech z praxe, jak tento přístup dokáže hodnotit existující potenciál, který by bez interpretace/vytvoření zážitkového produktu zůstal opomenut. S tímto přístupem je důležité rozumně nakládat. Naším cílem není hosta/zákazníka unavit množstvím podnětů, ale pobavit jej a umožnit mu relaxaci a odpočinek.

4.2. Jak efektivně rozvíjet služby v cestovním ruchu?

Dlouhý výčet nabízených služeb dnes nestačí a často může potenciálního zákazníka spíše odradit. V následující části si ukážeme, jak s tímto fenoménem vhodně pracovat.

2) ZELENKA, Josef. Marketing cestovního ruchu. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-95-2. s. 9.

4.2.1. Balíčky služeb

V cestovním ruchu je tzv. balíček sestaven do komplexní nabídky vzájemně se doplňujících služeb, obvykle nabízených za jednotnou cenu. To znamená, že pokud jsem návštěvník, nemusím si pracně sestavovat program, hledat ubytování a řešit, jak naložím s volným časem, až dorazím na místo. Díky balíčku zpravidla zaplatím za služby méně peněz, než kdybych si je koupila jednotlivě. Organizátorům a iniciátorům tvorby balíčků služeb přináší tato aktivita možnost zvýšení poptávky v době mimo sezonu, prodloužení délky pobytů a zvýšení tržby na jednoho zákazníka. Klasickým příkladem balíčku v cestovním ruchu je zájezd, kdy se při vícedenním pobytu k ubytování přidružují další služby, jako jsou výlety, volné vstupné do turistických center, doprava a speciální události.³

Pokud podnikáte v cestovním ruchu, bude pro vás důležitá informace, že současná právní úprava chápe každý nabízený balíček služeb jako zájezd a oprávnění k jeho prodeji vyhrazuje pouze pojištěným cestovním kancelářím. To značně komplikuje uplatnění balíčků služeb ve venkovské turistice, neboť cestovní kanceláře nemají o tento typ produktů zájem, a jak vyplývá z provedeného průzkumu Svazu venkovské turistiky, rovněž návštěvníci dávají přednost přímé komunikaci bez prostředníků, tedy cestovních kancelářů.⁴ V současné praxi je využíván způsob, kdy je potenciálním hostům na internetových stránkách připraven takový souhrn informací, aby si svůj program do „balíčku“ dokázali jednoduše sestavit sami.

4.2.2. Partnerství, spolupráce a koordinace

Spolupráce je pro venkovský cestovní ruch nepostradatelná. Nejen, že naplňuje principy trvale udržitelného rozvoje, ale často je jediným způsobem, jak mohou malé a střední podniky ve venkovské turistice čelit konkurenci nadnárodních společností, řetězců hotelů a restaurací. V mnoha oblastech je konkurence zbytečná a pouze zvyšuje náklady. Je lepší vstoupit do partnerských vztahů a zaměřit se na společný cíl, kterým je získávání dalších návštěvníků a budování příznivé image regionu, místa, nebo značky (např. Prázdniny na venkově).

3) JAKUBÍKOVÁ, Dagmar. Marketing v cestovním ruchu. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-3247-3. s. 267.

4) NOSKOVÁ, Zdenka. Zpráva – průzkum znalosti značky Prázdniny na venkově. Telč, 2011.

4.3. Příklady dobré praxe

Nezbytným základem úspěšného podnikání je jasná představa o tom, jaké služby poskytujeme, z jakého důvodu, pro koho, kdy, kde a jak. Může se zdát, že odpověď na tyto otázky je jednoduchá, ale opak je pravdou. Pokud chceme, aby naše služby prosperovaly, musíme se ptát, za čím na venkov přijíždějí lidé z měst:

- Jezdí na venkov odpočívat, bavit se, poznávat
- Hledají čisté a klidné prostředí
- Hledají dobré jídlo
- Hledají pohodlné ubytování
- Ocení jiný styl, než mají ve městě (kromě WC a koupelny)
- Ocení vlídné a osobní přijetí
- Chtějí podpořit místní výrobce a utratit peníze.

Na příkladech z dobře fungující praxe bych Vám ráda představila projekt Prázdniny na venkově jako příklad partnerství a spolupráce a několik úspěšných podniků ve venkovském cestovním ruchu – Včelí farmu Nosek, Angusfarm Soběsukey, Penzion Keramika, Jáňův dvůr a Borovanský mlýn. Všechna místa jsem díky projektu Prázdniny na venkově, jehož jsou součástí, několikrát navštívila a s majiteli některých z nich se znám osobně. Daří se jim nejen poskytovat zajímavou kombinaci kvalitních služeb, ale také vložit do svého podnikání srdce. A na to žádný návod není!

4.3.1. Prázdniny na venkově

Projekt Prázdniny na venkově představuje největší nabídku ubytování a zážitků na venkově v ČR. V současné době je do něj zapojeno kolem 600 penzionů, farem, jezdeckých stájí, řemeslných dílen i výrobců regionálních produktů z celé republiky. Do projektu jsou zahrnovány provozy a podnikatelé poskytující služby ve venkovském cestovním ruchu a souvisejících službách, které splňují základní požadavky (dle typu provozu):

- Ubytování s kapacitou do 65 lůžek (penzion, rodinný hotel, ubytování v soukromí, malý kemp)
- Jezdecká turistika – provozy s chovem koní a nabídkou ježdění pro veřejnost
- Zemědělské provozy – farmy, ekofarmy, agroturistické farmy
- Řemeslné a umělecko-řemeslné dílny
- Kulturní, umělecké a jiné místní aktivity
- Gastronomické provozy⁵

Služby Prázdnin na venkově jsou zaměřeny na POSKYTOVATELE SLUŽEB a ŠIROKOU VEŘEJNOST.

Mezi neúspěšnější aktivity projektu patří jarní a podzimní festival Prázdniny na venkově, kdy se díky společné propagaci daří získat pozornost celostátních médií a informovat tak o zajímavých místních aktivitách a produktech i za hranicemi daného regionu.

4.3.2. Včelí farma Nosek – farma, místní speciality, řemeslo

Začnu doma na naší včelí farmě poblíž Telče. Návštěvníkům nabízíme jednoduchý výklad o tom, jak med vzniká, v čem spočívá tajemství jeho kvality, jak se dělá medovina nebo k čemu je dobrá propolisová tinktura. Hosté u nás ochutnají domácí medovník, placičky s ořechy a mohou se osvěžit čajem nebo včelí vo-

dou s citrónovou šťávou a mátou. Nejoblíbenější činností, se kterou naši návštěvníci přijdou do styku, je stáčení medu do sklenic. Kromě toho si mohou vyrobit i svíčku ze včelího vosku nebo vyzkoušet některé z klasických včelařských technik práce s medem. Myslím, že základem našeho úspěchu je osobní zaujetí a víra v kvalitu všech nabízených produktů. Důležitou součástí je určitě také originální grafický styl, který používáme, a velký důraz kladený na srozumitelnost prezentace.

5) SVAZ VENKOVSKÉ TURISTIKY. Podklady pro hodnocení kvality projektu: Cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost. Telč, 2010. s. 33.

4.3.3. Borovanský mlýn – farma, ubytování, jezdeckví, místní specialita

Penzion ve mlýně nedaleko Borovan mě zaujal tím, jak do svého podnikání zahrnul děti. Vytvořil koncepci „farmy pro děti“. V krásném prostředí si malí návštěvníci mohou vyzkoušet práci čeledína na farmě, tudíž si odnesou mnohem větší zážitek, než kdyby se jen dívali na zvířata a strkali jim přes plot trávu. Součástí koncepce je i výzdoba pokojů, které vytvářejí dojem, jako by hosté byli ubytováni přímo ve stáji. Výborná je také pohádková půda, kde se děti snadno zabaví v případě horšího počasí. Majitelé samozřejmě myslí i na to, jak nalákat dospělé. Pořádají proto řadu tematických gastronomických akcí a soutěží, například o nejlepší velikonoční hlavičku nebo jitrnici.

4.3.4. Angusfarm Soběsuky – farma, ubytování, místní specialita

Nedaleko Plzně jsem objevila vynikající příklad toho, jak se věci mají dotahovat do konce. Ekologická farma chová hovězí dobytek, maso zpracovává a velkou část výrobků prodává ve vlastní restauraci s ubytováním. Pravidelně pořádá gurmánské akce ve stylu „slow food“ a v zájmu co nejkvalitnější nabídky úzce spolupracuje s řadou místních farmářů, kteří do restaurace dodávají své produkty. Ve stylovém penzionu majitelé zachovali historický ráz a jednoduchost starého venkovského stavení. Ocenění a pochvalné recenze na Angusfarm Soběsuky jsou logickým vyústěním dobře vedeného a promyšleného rodinného podnikání, které je podloženo pozitivním přístupem a osobním zaujetím majitelů.

4.3.5. Jáňův dvůr

Ráda jezdím na koni, a tak mě zajímalo, jaké by bylo, vydat se po jižní Moravě za vínem na koňském hřbetě. V Jáňově dvoře jsem prožila jednu z nejlepších vyjížděk. Naše průvodkyně měla milý a profesionální přístup, koně byli dobře připraveni a okruh ve vinicích mě zaujal doprovodným výkladem. Nešlo jen o to vidět kolem sebe hezkou krajinu, ale skutečně poznat vinohradnictví a vinařství. Líbilo se mi také, že majitelé pečlivě zachovávají atmosféru venkovského dvora a nabízejí vynikající domácí produkty – koláče, sýr a mošty.

4.3.6. Penzion Keramika – ubytování, řemeslo

Jako poslední příklad jsem vybrala ukázkou skvěle zvládnutého propojení řemeslné výroby s penzionem. V penzionu Keramika je na každém kroku cítit vkus a řemeslnou zručnost majitelky, která je profesí keramička. Celý objekt má svého ducha, který začíná nevšední výzdobou pokojů, zajíma-

vou prezentací hrnčířství v návštěvnickém centru a končí v keramické dílně, jež je součástí penzionu. Každý si může zkusit udělat hrníček, košík, korálky a mnoho jiných věcí. Penzion systematicky pracuje na pronikání do povědomí potenciálních návštěvníků, proto pořádá po celý rok mnoho akcí nejen pro ubytované návštěvníky, ale i pro širokou veřejnost.

Ing. Zdenka Nosková

Studovala cestovních ruch, marketing a management. Od roku 1997 se věnuje trvale udržitelnému cestovního ruchu a interpretaci místního dědictví. Je manažerkou agentury Dobrý důvod s. r. o. (dodávka projektů na klíč z oblasti domácího CR a kultury, tvorba propagačních a informačních materiálů, naučných stezek, místních muzeí, webových prezentací) a manažerkou projektu Prázdniny na venkově. S rodinou žije a provozuje včelí farmu na Vysočině.

5. SPOTŘEBITELSKÁ GRAMOTNOST – PRÁZDNÝ POJEM NEBO NEZBYTNOST

Ing. Dana Posádová

Tematicky pestrý seminář a workshop na téma „**Vesnice jako místo spotřeby**“ otevírá problém posunu spotřebitele od jeho aktivní role, do role pasivního spotřebitele limitovaného svou kupní silou a konkrétním, často odlehlým místem. Ukazuje možné alternativy, seznamuje s právy a možnostmi **obranu spotřebitele** a upozorňuje na **nebezpečí reklamní manipulace**. V rámci tématu se zabýváme rovněž otázkou, jak posílit vztahy mezi místními spotřebiteli a místními výrobci.

Jako reakci na zpětnou vazbu od účastníků seminářů, z řad seniorů, jsme v rámci semináře blíže rozebrali psychologickou stránku osobního prodeje a především rizika, která se mohou objevit při účasti na předváděcích akcích. Velký důraz je kladen na upozornění práv a povinností spotřebitelů a na stručný návod, jak být lhostejní k reklamním sdělením.

Posluchače seminářů jsme aktivně zapojovali do řízených diskuzí, jejichž cílem byla vzájemná výměna zkušeností. Účastníci velice kladně reagovali na **reálné příklady z praxe**. Díky praktickým ukázkám se pak ani oni sami neostýchali podělit se o své zkušenosti. Některé z nich jsou zpracované v následujícím materiálu.

5.1. Spotřeba a spotřebitel z pohledu výrobce

Spotřeba z pohledu výrobce i spotřebitele. Jak se „prodat“ v místě působení (jak porušit mýtus, že odborník je „ten, kdo přišel odjinud“).

Spotřebitel – jednotlivec, který stojí na straně individuální poptávky
Dle zákona o ochraně spotřebitelů je spotřebitelem **fyzická osoba**,

kteřá nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání.

Spotřebitelem je každý z nás a jen na nás záleží, zda budeme

Aktivní nebo **pasivní**

Nepřítelem číslo 1: jsou zjeté koleje a vlastní pohodlnost.

Rada při nakupování zní: „**všechno zkoumejte, dobrého se držte**“.

Kde všude jsem spotřebitel?

- Hypermarkety
- Supermarkety
- Internet
- Místní obchody
- Místní výrobci a poskytovatelé služeb
- Velké farmy
- Malé farmy
- Sousedé

Zaklínadlem v oblasti spotřeby je kupní síla. Kupní síla jsou všechny peníze, které máme k dispozici a za které si můžeme něco koupit.

Každý má omezené množství peněz, které určují tzv. kupní sílu každého z nás. Naše kupní síla ukazuje, kolik peněz můžeme utratit. Na grafu spotřební koš ČR je zobrazeno, co nás stojí nejvíc financí a kolika procenty se tyto dílčí výdaje podílí na našich celkových výdajích.

bydlení

potravin

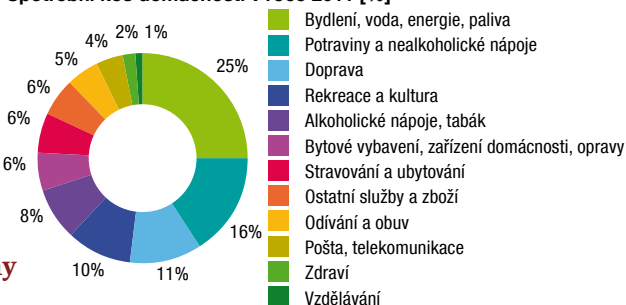
doprava

zdraví

mezilidské vztahy

volný čas

Spotřební koš domácností v roce 2011 [%]

Zdroj: ČSÚ

5.2. Jak navázat vztahy mezi spotřebiteli a místními výrobci

Bylo by krásné, kdyby místní lidé nakupovali v místních obchodech. Domácí výrobce v malém městě nebo na vsi si přeci nemůže dovo-

lit odvádět nekvalitní práci. K takovému výrobcí by šel každý pouze jednou. Pro malé místní výrobce je klíčové prodávat přímo koncovým zákazníkům, kteří ocení jedinečnost a dobrou kvalitu.

„Jednou je možné zákazníka zklamat. Každý pochopí, že chyba se může stát. Zklame-li se však spotřebitel podruhé, opustí značku.“

Lee Iacocca

Co pro to můžeme udělat?

A. Zajímat se a budovat vztah

Vyvolat v místních spotřebitelích zájem o konkrétní produkty a pocit sounáležitosti s místními výrobky.

B. Podporovat

V momentě, kdy mluvíme o podpoře místních podnikatelů, vybaví se mi zpravidla situace, kdy na setkání místních podnikatelů se zástupci nejmenovaného krajského úřadu jeden z podnikatelů vyběhl jednoho z členů rady kraje, ať právě krajský úřad, jako zřizovatel nemocnic a škol, začne nakupovat od místních producentů, že tím půjde příkladem všem ostatním. Odpověď byla velmi váhavá a byla v ní cítit potřeba hledat spíše negativa než cestu přímé místní podpory. Jak tedy správně podporovat?

Vybudovat dobré vztahy se zákazníky a dobré jméno firmy nejde zde dne na den, ale jak praví staré české přísloví, **„dobrá práce se chválí sama“**, a proto se určitě vyplatí překlenout první rok podnikání, kdy si zákazníci teprve zvykají na novou prodejnu či službu. Z rozhovorů, které jsme vedli s místními výrobci, vyplynulo, že většina nemá s odbytem problém. A z pohledu zákazníka se určitě vyplatí vynaložit energii na hledání místních výrobců. Vaše chuťové buňky to jistě ocení.

C. Proč nakupovat u místních výrobců

- Místní výrobce zpravidla usiluje o dlouhodobý rozvoj nejenom z ekonomického hlediska.
  - Zachování kvality a dobré pověsti.
  - Dobrý obchod je dobrý jen tehdy, když je výhodný pro obě strany.
- A jak tedy co nejlépe podpořit místní výrobce? Po řadě debat a diskusí jsme došli k závěru, že každý musíme začít sám u sebe. **Zále-**

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ží na každém z nás, kde a co budeme nakupovat a koho svým rozhodnutím podpoříme. Velké řetězce mají kapitál na to, aby se svou reklamou dostaly až do naší domácnosti, ale věřte, že opravdu stojí za to věnovat energii na hledání místních výrobců a budování vztahů s nimi.

Modelový příklad: Cykloturistická akce „5P Jana Satrapy“ *(typická akce na podporu vztahů s místním výrobcem)*

Trasa cyklojízdy vede z vesnice Rozkoš (výroba plechovek) přes Studenou, Krahulčí a Hodice až do Kostelce u Jihlavy (v uvedených obcích a městech měl Jan Satrapa velké maso-závody). Účastníci se mohou kdykoliv na jakémkoliv místě připojit a zase odpojit. Každý si tak může vybrat náročnost dle svého uvážení a sil.

Jan Satrapa, řezník a podnikatel, narodil se 21. 6. 1880 ve Studené (okres J. Hradec), zemřel 17. 4. 1948 tamtéž. Během svého života budoval masné závody, každý specializovaný na jiný výrobek. Věhlas a velkou oblibu si jeho výrobky získaly především skvělou kvalitou (např. salám Vysočina). V roce 1948 byly továrny znárodněny.

V obci Studená má svoji dlouholetou tradici i výroba knoflíků (Výrobní družstvo Styl), jeden z nich, speciální, pamětní, obdrží i každý účastník této cykloturistické akce.

V rámci diskusí a rámcovém dotazování na spotřebitelské chování účastníků seminářů jsme si potvrdili, že návštěvy super a hypermarketů rozhodně naši kapsu nešetří. Nadbytek zboží ve velkých obchodních domech nás nutí nakupovat víc, než skutečně potřebujeme. Velká část zúčastněných potvrdila, že i přesto, že jdou koupit pouze několik drobností, zpravidla odcházejí s plným nákupním vozíkem.

Reklama je hlavní nepřímou daní. Kdo financuje všechny kampaně, klipy podobné jeden druhému, na kterých jsou vidět pořád stejně naleštěné vzory? Přece my spotřebitelé!

Olivero Tocsani, Reklama je navoněná zdechlina

Ukázka otázek na, které jsme si v rámci seminářů odpovídali:

Proč najdeme pečivo vždy až na konci hypermarketu, pokud možno co nejdále od pokladen?

Mnoho z nás jde do obchodního domu pouze pro pečivo, díky jeho umístění jsme nuceni projít celý obchod.

Jaké zboží najdeme ve výšce očí a proč?

Určitě ne to nejlevnější ani to nejzdravější. Získat pro své zboží toto místo v obchodním domě, je pro dodavatele spojeno s nemalými finančními náklady.

Proč v marketech pravidelně dochází k přesunu zboží na prodejní ploše?

Zákazník si časem zapamatuje, kde najde zboží, které nejčastěji nakupuje. Proto je z pohledu prodejce nezbytné připomenout zákazníkovi širší nabízeného sortimentu.

5.3. Marketingová komunikace – psychologie osobního prodeje

Pro potřeby tohoto textu se marketingovými komunikacemi budeme zabývat opravdu pouze rámcově, uvedeme si hlavní aktivity, které se nejčastěji využívají, a nejvíc se zaměříme na rizika osobního prodeje, jelikož toto téma se ukázalo během seminářů jako nejžádanější a zároveň nejrizikovější. Příčinami je neetické chování, agrese a psychologický nátlak osobních prodejců.

Stejně, jako se těsto na koláč skládá z několika různých ingrediencí, i reklamní sdělení je složeno z několika různých složek. Účinnost reklamního sdělení záleží na vyváženosti, s jakou jsou jednotlivé složky ve sdělení obsaženy.

Schéma marketingové komunikace:

Schéma: vlastní, zdroj: Marketing a management, Philip Kotler, 10. vydání

Na co si dát při vnímání reklamních sdělení pozor – vždy mějte na mysli, že **nejde o Vás, ale především o peníze!**

- Dobrý sluha, špatný pán.
- Nikdo není imunní.
- Zaměřeno na naše emoce.
- Často kupujeme naše sny o pořádku, pohodě, rozumnosti, starostlivosti, síle, zdraví, čistotě, svůdnosti apod.
- Cena za reklamu je vždy v ceně výrobků.

Marketingový guru David Ogilvy, řekl, že: „reklama je zlem pouze tehdy, propaguje-li špatné věci“. Ráda bych k tomu přidala ještě dovětek, že: „reklama je zlem, propagují-li jí špatní lidé.“

CVIČENÍ – Myslíte si, že jste vůči reklamním sdělením imunní?

Přiraďte k následujícím reklamním sloganům výrobky, se kterými jsou spojené.

1. Pečení je radost.
2. Poctivá káva.
3. Výjimečně hořký, Výjimečně dobrý.

Odpovědi: 3. Fernet, 2. Jihlavanka, 1. Hera.

Osobní prodej – na co si dát pozor

- **pocit vyvolání viny**

- prodejci často apelují na zdraví zákazníků a zdůrazňují, že investice do zdraví se jim vždy vrátí

- **psychický nátlak na kupujícího**

- agresivní prodejní praktiky (hrozby, urážky, ponižování)

- **osobní forma komunikace**

- tykání, navození přátelské, důvěrné atmosféry

- **přímé působení na zákazníka, okamžité reakce**

- věty, kdy Vás prodejce žádá o objasnění příčin, proč si daný výrobek nechte koupit

Triky a nátlak je často tak silný, že pak nedokážeme říct ne.

Reklama nabízí podprahový svět, v němž je dáno, že mládí, zdraví, mužnost či ženskost závisejí na tom, co kupujeme.

Olivero Tocsani, Reklama je navoněná zdechlina

5.4. Spotřebitelská gramotnost

Něco málo ze zákona

„Smlouvy uzavřené na předváděcích akcích a při podomním prodeji patří mezi spotřebitelské smlouvy uzavřené mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele/prodávajícího (§ 57 občanského zákoníku).

Podstatným a pro spotřebitele zásadním rozdílem oproti smlouvám uzavřeným v běžné obchodní síti je právo od smlouvy písemně odstoupit do 14 dnů od jejího uzavření. Nedošlo-li dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem, může spotřebitel od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoli sankce do jednoho měsíce. Až rok na odstoupení má v případě, že o tomto právu nebyl informován.“

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Pouliční prodej, předváděcí akce, jak se bránit?

Braňte se před pouličními prodejci, abyste nepřišli o peníze.

• **Vyhňte se jim.**

Nejjednodušší způsob, jak se s nimi vůbec nedostat do kontaktu.

• **Nemluvte s nimi.**

Nevidíte je, neslyšíte je, nenavazujete s nimi oční kontakt.

• **Opakujte „ne“.**

Je-li prodejce neodbytný a jde za vámi, říkejte „ne“, „nemám zájem“ a hlavně se nezastavujte.

• **Nebuďte zvědaví.**

Nejčastějším důvodem, proč lidé naletí a nechají se zviklat, je zvědavost.

• **Nedávejte na sebe**

kontakt. Pokud jste se již dali do řeči s prodejcem a chce po vás kontakt, důsledně odmítněte. Na dlouhou dobu byste se ho nezbavili.

• **Nic nepodepisujte.**

Hlavní zásada, které se musíte zuby nehty držet.

Zdroj: dTest, Jak nepadnout do pastí

POZOR, pokud neodoláte, vydáte se na předváděcí akci a něco si zde zakoupíte, jedinou šancí na vrácení peněz je nechtěné zboží do 14 dnů zabalit a odeslat výrobci společně s dopisem – odstoupením od kupní smlouvy!!!

Další zdroje informací kam se obrátit pokud se cítíme poškozeni jednáním ze strany prodejců:

- Občanské sdružení spotřebitelů TEST www.dtest.cz.
- www.spotrebiteel.net.
- Česká obchodní inspekce www.coi.cz.
- Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

Ing. Dana Posádová

Studovala marketingové komunikace a management. Předsedkyně Svazu venkovské turistiky. Od roku 2004 se aktivně věnuje tvorbě produktů zážitkového cestovního ruchu na venkově, kde žije, chová ovce a provozuje penzion.

6. VENKOV JAKO ŽIVÁ KOMUNITA

Mgr. Michal Novotný

Tématem celého projektu je „Doma na venkově“. Domov je místo známé, s blízkými, vřelými vztahy. Doma je také tam, kde se cítíme dobře, kde se nám dobře žije. Položme si otázku, co je třeba k tomu, abychom se na venkově cítili dobře? Respektive, co nám v tom překáží, či co nám na venkově chybí?

Přesně toto byl styl otázek, které jsme si s frekventanty kladli ve vzdělávacím modulu „Vesnice a občané“.

Zcela nezakrytě jsme směřovali k tomu, že to, aby na vsi bylo dobře, není možné, aniž by byl zaplněn a „zabydlen“ společný, chcete-li společenský prostor. Tedy, aby se veškerý život neomezoval jen na pracovní aktivity, případně na nutnou interakci s obecním úřadem, a zbytek se odehrával v soukromí rodiny. Tím by vesnice přišla o jeden podstatný rozměr, totiž, že na rozdíl od měst v ní je (respektive může být) zachován potenciál být živou komunitou. A to není možné bez aktivních občanů a funkčních spolků, nebo – chcete-li – bez občanské společnosti.

6.1. Vesnice na cestě od tradiční komunity k občanské společnosti

Proměnu tradičního světa popsal německý sociolog Ferdinand Tönnies na konci 19. století, když stavěl do protikladu soudržnost tradiční vesnické komunity (**pospolitosti**), oproti rodící se moderní **společnosti**. Přitom **Pospolitost/komunitu** popisuje jako něco přirozeného, tradičního. Komunitu charakterizuje jako „organický přírodní druh sociální skupiny, jejíž členové jsou spojeni pocitem

sounáležitosti, vytvořený z každodenních kontaktů pokrývající celou škálu lidských činností.“

Oproti tomu moderní **společnost** s sebou nese procesy industrializace, urbanizace, sekularizace a individualizace, které umožňují odpoutání člověka od tradičních komunit, ale nenabízejí nástroje pro uchování sociální soudržnosti.

Doprovodným jevem společenských změn je od konce 18. století vznik spolkové činnosti, prazákladu občanské společnosti. Postupem času na to reaguje i právo – v našem prostoru byl prvním klíčovým zákonem zákon **O právě spolčovacím** z roku 1867. Tento zákon převzalo i Československo v roce 1918 a platil až do roku 1951. Rozvoj spolkového života je násilně přerušen v roce 1939 a poté definitivně zardoušen po komunistickém puči v roce 1948. Po roce 1989 je jedním z prvních přijímaných zákonů č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů. Postupně se obnovují i další formy neziskových organizací – nadace, církevní právnické osoby a obecně prospěšné společnosti. Po 1. 1. 2014 přináší další významné změny nový Občanský zákoník. Nestátní neziskové organizace jsou složkou tzv. třetího sektoru neboli **občanské společnosti**. Občanskou společnost můžeme jednoduše definovat jako sféru dobrovolné aktivity občanů, která je oddělena od státu a trhu, je tedy jakýmsi jejich doplňkem. V případě venkovských oblastí jsou to místní spolky a další neziskové organizace, místní filantropové a další angažované fyzické či právnické osoby. Jinak řečeno opět komunita.

6.2. Definice tradiční komunity

Velký sociologický slovník za synonyma termínu „komunita“ považuje pojmy „společenství“ a „pospolitost“ a komunitu definuje jako: „sociální útvar charakterizovaný jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř (mezi členy), jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího sociálního prostředí.“ Tradiční komunity byly vymezeny geograficky, protože pokud lidé chtěli vytvořit komunitu, museli být blízko u sebe. Tradiční komunita často bývá zároveň i komunitou náboženskou či jazykovou (národnostní). Člověk si ji zpravidla nevolil, ale narodil se do ní. Tato komunita poskytuje zázemí, známé a jasné prostředí a blízké vztahy, ale vyžaduje konformitu. Je tedy každé společenství automaticky komunitou? Nikoliv nutně, komunita má dle řady autorů ještě několik charakteristik:

- Solidarita a participace – členové komunity jsou zodpovědní za komunity a za její členy, poskytují si praktickou i emocionální podporu, uvnitř komunity funguje nezbytná reciprocita.
- Důvěra – uvnitř komunity panují blízké a otevřené vztahy.
- Společné dobro – komunitě by mělo jít o společný cíl, nikoliv jen o prospěch jednotlivých členů.

Může existovat i jiná komunita, než pouze sídelní?

Ano, zájmová nebo dokonce i virtuální. Zájmovou mohou být všichni, kteří například mají zájem o pozvednutí daného místa. To kromě místních mohou být i jinde žijící rodáci, potomci emigrantů, jimi založené firmy, skupiny lidí oslovených například místní historií, krásou místí přírody apod.

6.3. Současný venkov a jeho problémy

Na venkově žije 2,6 miliónů občanů ČR, což je 26,3 % obyvatel, ale 90,6 % z celkového počtu obcí (a měst) v ČR. Tyto obce zaujímají 76,9% podíl na výměře celé ČR.

Zajímavé je srovnání s počtem obyvatel, kteří žijí na venkově v 15 („starých“) zemích Evropské unie, v České republice a v Jihočeském kraji. Vidíme, že přes bohatou dotační politiku EU pro zemědělství, v tzv. „starých“ členských státech EU žije na venkově mnohem méně obyvatel než v ČR, zatímco Jihočeský kraj je ještě nad jejím průměrem. Zde na jihu tedy žije ve vsích více jak 1/3 obyvatel.

Srovnání EU a České republiky – podíl venkovských obcí

Výrazným problémem celé české společnosti (a je to problém celé Evropské unie) je **stárnutí obyvatelstva**. Obce celkově jsou na tom lépe než města, byť i v nich se situace zhoršuje. Vyloženo špatně jsou na tom naopak malé obce a obce na periferii. Ty stárnou výrazně rychleji, protože je opouštějí mladí lidé a rodiny s dětmi.

	Venkovské obce	
	% obyvatel	% plochy
Česká republika	26,3	79,9
EU 15 (staré země)	17,5	81
Jihočeský kraj	35,2	X

Slabá místa a problémy venkova byly definovány účastníky vzdělávacího programu na všech místech zhruba stejné, jen dle místních podmínek některé zazněly dříve nebo s větším důrazem, než ostatní:

- Nedostatek pracovních příležitostí
- Špatná dopravní obslužnost v obcích
- Špatná finanční situace
- Špatná technická infrastruktura
- Nezájem o věci veřejné
- Nedostatečná kulturní, sportovní a občanská vybavenosti a chybějící služby, speciálně sociální služby
- Odchod mladých lidí za prací
- Odchod vzdělaných lidí
- Nedostatek místa pro výstavbu rodinných domů (v některých obcích)
- Stárnutí venkovského obyvatelstva

A problémy na kterých se účastníci shodli, že mohou být problémem v jiných obcích, byt nás tu netrápí:

- Konflikty „starousedlíci“ × „náplava“
- Velký příliv „novousedlíků“
- Satelitní městečka
- Chalupáři

6.4. Kdo nám s těmi problémy pomůže?

V případě otázky „Co s tím?“ nebo „Kdo to má řešit?“, bývá skoro vždy první odpovědí, že „Stát!“, který by měl to či ono. To je jistě jedna z možností, lhotejnost zda je státem myšlena ústřední vláda či kraj nebo Evropská unie. V případě zásadních věcí, jako například pomoc při povodních, výstavba dopravní infrastruktury, dopravní obslužnost, má stát či kraj jako jediný prostředky zasáhnout výraznou měrou. Nevýhodou intervence státu je, že zpravidla déle trvá, s výjimkou akutních a velkých havárií a katastrof. Navíc prosazení nějaké systémové změny je velmi obtížné. Jistě, svaz měst a obcí nebo místní akční skupiny společně mohou prosazovat, či prosadit nějakou změnu, ale ve finále není jisté, zda bude mít přesně tu podobu, kterou v daném regionu potřebujeme, a zda k nám vůbec doputuje.

V následujících příkladech dobré praxe chceme ukázat, že významnou roli v oživení současného venkova může sehrát místní komunita nebo oživení této komunity.

6.5. Kudy z toho ven – příklady dobré praxe:

6.5.1. Časová banka 55+ (Zeitbank 55+)

Zeitbank, neboli časová banka, je dobrým příkladem svépomocné organizace seniorů z Rakouska. Tato iniciativa je postavena na vzájemné drobné výpomoci mezi seniory (respektive osobami od 55 let výše). Je to iniciativa zaměřená na zachování kvality života seniorů prostřednictvím sousedské výpomoci na dobrovolnickém základě. V Časové bance 55+ si členové iniciativy navzájem nabízejí různé drobné služby (například odvoz na nákupy, jarní údržba zahrádky a podobně...), které zase naopak mohou dle své potřeby využívat.

Tím Časová banka 55+ umožňuje několik věcí:

- zprostředkovává nabídku a poptávku služeb
- umožňuje starším lidem být aktivní a rozvíjet (udržovat) své schopnosti a dovednosti
- umožňuje jim zažívat pocit smysluplnosti a užitečnosti
- umožňuje díky účastníkům přijímat sousedskou výpomoc, aniž by jim to působilo traumata nebo výčitky.

Jak Časová banka 55+ funguje

Fungování banky je postaveno na výměně „časových šeků“, proto název banka. Pomůže-li například pan František panu Josefovi očesat jablka a stráví tím 1 hodinu, získá na svůj časový účet kredit 1 hodinu. Tou může v příštím týdnu zaplatit například za odvoz na nákupy.

Za každou poskytnutou pomoc se členům připisují příslušné hodiny na jejich časový účet. Pokud někdo využije výpomoc jiného člena, „zaplatí“ hodinami ze svého účtu. Jestliže účastník například z důvodu zhoršeného zdraví nebo vysokého věku již není schopen nabízet žádné služby a tím získávat nové časové kredity, může si je koupit od sdružení za symbolickou cenu.

Kancelář časové banky řídí člen sdružení. Ten koordinuje pomoc, odepisuje kredity z časového účtu osoby, která přijala pomoc, a připisuje kredity na časové účty za poskytnutou pomoc.

Při svém fungování se Časová banka drží tří zásad:

- **Nezávislost** – Není napojena na žádnou politickou stranu či církev nebo náboženskou skupinu.
- **Dobrovolnictví** – Všechny služby jsou založeny na dobrovolnictví, není poskytována žádná peněžní náhrada za odvedenou práci. Každý

člen může odmítnout vykonávat služby, které nechce dělat. V rámci Časové banky 55+ nejsou prováděny žádné profesionální služby.

- **Regionalismus** – Důležitým tématem je důvěra. Ta je důvodem, proč časová banka funguje pouze a výhradně ve formě místních skupin. Podmínkou totiž je, že se členové znají osobně.

V současné době existuje 38 skupin časových bank 55+ v Rakousku a Německu. Od roku 2006, kdy byla Časová banka 55+ založena, bylo vyměněno přes 5000 hodin.

Časová banka 55+ je úspěšná zejména proto, že umožňuje zapojeným lidem, aby se setkávali. A to nejen při realizaci nějaké služby, ale časové banky organizují pravidelně setkání všech členů místní skupiny. Tato setkání slouží k předávání nových informací, k vzájemné nabídce služeb, ale především mají rozměr společenské události, příjemného posezení s přáteli.

Časová banka tak působí proti izolaci a osamělosti seniorů, umožňuje jim zažít dobrý pocit z konání něčeho prospěšného pro ostatní a usnadňuje přijímat pomoc od druhých. V konečném důsledku tak aktivizuje seniory, umožňuje jim déle setrvat ve svém domácím prostředí a šetří finanční prostředky na sociální služby.

Info: <http://www.zeitbank.at> (německy)

6.5.2. Ekonomické oživení regionu pomocí lokální měny

Lokální měny, známé pod zkratkou LETS (z anglického Local Exchange Trading Systems), jsou jedním z nástrojů na oživení lokální ekonomiky.

Fungují dvojitým způsobem:

1. formou směného systému v rámci místní komunity (tj. bez oběhu reálné alternativní měny)
2. s oběhem lokální „měny“. Ta bývá zpravidla směnitelná za národní měnu v nějakém poměru, nejčastěji 1:1.

LETS

Příkladem první možnosti je i výše popsaná Časová banka. Velmi často je LETS interpretován jako neziskový a dobrovolný směnný systém vytvořený k využití a rozvíjení možností a dovedností místních obyvatel a zejména ke zvýšení objemu místního obchodování (směny zboží, služeb, popř. sdílení prostředků) bez potřeby peněz a bez využití trhu, který je zajišťován státem garantovanými platidly. LETS stávající trh a měnu nenahrazuje, ale doplňuje.

Členové LETS, kterých bývá řádově desítky až stovky, obdrží šekovou knížku v místní měně nebo jim jsou vedeny virtuální účty v elektronické podobě. Jednotliví účastníci si navzájem nabízejí služby a zboží nebo je vytvořen seznam zboží a služeb, které jsou jednotliví členové v rámci LETS ochotni nabízet, a to včetně ceny v jednotkách místní měny. Platby za toto zboží a služby jsou prováděny pomocí šeků, které jsou odesílány správci LETS, který platby eviduje a zanáší do účtů jednotlivých členů. Někdy všichni účastníci vidí stav účtů zbývajících členů komunity.

V jižních Čechách funguje nový LETS systém s názvem **BudSob**, což je zkratka odvozená od sloganu „Buď soběstačný!“.

The screenshot shows the 'Zboží' (Goods) section of the LETS - BudSob website. It features a search bar, filters, and a table of items for sale.

Popis	Množství	Kategorie zboží / služba
čerstvá vlna	4kg	Textil
tyčinky	2kg	Snad
čokol	1kg	Snad
handmade šperky	2ks	Šperky
ovny ovocná a zelená	2kg	Mléko
hobá medovina smetka na přeliv	2kg	Textil
hobá ovocná medovina smetka	2kg	Snad
čerstvá vlna	2kg	Textil
čerstvá vlna 2 - 1kg	2kg	Textil
čerstvá vlna 2 - 1kg	2kg	Textil
čerstvá vlna 2 - 1kg	2kg	Textil
čerstvá vlna 2 - 1kg	2kg	Textil
čerstvá vlna 2 - 1kg	2kg	Textil

Lokální měna

Tyto systémy byly navrženy ekonomem valonsko-pruského původu Silvio Gesellem. Gesellův teoretický předpoklad byl, že peníze jako prostředek směny mohou být považovány za „všeobecně sloužící zboží“, a proto může být jejich používání zatíženo malým poplatkem. Namísto obdržení úroku za držbu peněz musí naopak jejich

držitel platit „úrok“. Tímto „negativním úrokem“ se měl podpořit oběh peněz. Peníze měly platit pouze po určitou předem stanovenou dobu a jejich platnost se musela prodloužit pomocí kolku.

Z historie je znám příklad z období ekonomické krize a nedostatku financí z Německa z 30. let 20. století z bavorské obce Schwanenkirchen, která měla asi 500 obyvatel. V době krize byl důlním inženýrem Maxem Hebeckerem zakoupen zkrachovalý důl. Hebecker dělníkům vyplácel většinu mzdy v lokální měně. Tím přiměl i místní obchodníky, aby ji akceptovali, a ti vzdálenější byli nepřímou donucením kupovat jediné zboží, které za ni mohli získat – uhlí z místního dolu. Tento experiment byl tak úspěšný, že v roce 1931 obec zaplatila své dluhy, měla opravené silnice a prakticky nulovou nezaměstnanost. Experiment byl zastaven centrální bankou z obav z nárůstu inflace. Ihned poté důl zkrachoval a vše se vrátilo do původního neутěšeného stavu doby světové krize.

Jak taková lokální měna funguje? Její platnost je omezena, například na 1–3 měsíce, pak ji lze prodloužit nalepením kolku ve výši 1–2% její hodnoty, a to i opakovaně. Příkladem může být současná lokální měna z Bavorska s názvem Chiemgauer, která platí 3 měsíce, pak je třeba nalepit 2% kolek. Navíc 3 % z obrátu měny směřují k místním charitativním organizacím.

Jaké jsou přínosy lokálních měn a LETS systémů:

- nevyvádějí prostředky mimo region a posilují místní patriotismus
- podpora lokálních podniků a podnikatelů, snaha zajistit rychlý obrát peněz v ekonomice (časově omezená platnost plné ceny platidla)
- časté je spojení platební činnosti s nějakým obecně prospěšným projektem
- důsledkem použití může být nižší nezaměstnanost a vyšší ekonomický výkon regionu.

Info: www.budsob.cz, www.lets.ecn.cz, www.lets.cz

6.5.3. Sdílení prostředků, nákladů a příležitostí

Sdílení nákladů je staré jako lidstvo samo, ostatně v rodinách nikdy nepřestalo. Znalí je i naši předkové, běžným jevem byla obecní nebo společná mlátička či jiný dražší stroj, který si nemohl dovolit každý sedlák, a už vůbec ne drobný vlastník půdy. Sdílení nákladů bylo podstatou zakládání družstev, které začalo již v 19. století. Na

venkově vznikla celá řada družstev, mimo zemědělských i spotřební, peněžní, výrobní, bytová a kulturní.

U čeho lze sdílet náklady dnes, respektive u čeho se již dnes sdílejí:

Sdílení aut (carsharing)

Sdílení aut je dnes v mnoha metropolích prosazovaným a podporovaným ekologickým způsobem dopravy. Zajímavé je, že nevzniklo jako projekt ekologický, ale jako nutnost v metropolích, kde se nedalo zaparkovat. Proč sdílet auta? Stačí se zamyslet nad tím, kolik nás stojí pořízení auta a kolik jeho roční provoz? Otázka druhá – kolik času ze dne auto využíváme a kolik času jen tak stojí? Otázka třetí, když už osobní auto používáme, jedeme v něm sami nebo více lidí? Průzkumy ukazují, že osobní vůz používáme zpravidla jen 1 hodinu denně. Navíc je spočítáno, že pokud neujedeme ročně více než 10 000 km, soukromě provozované auto se nám ve srovnání s carsharingem nevyplácí.

Jak sdílení aut funguje? Auta vlastní zpravidla nezisková organizace, která carsharing provozuje. Ta auta půjčuje svým členům popř. i externím klientům. Členové si vozy rezervují dle potřeby a přebírají na dohodnutých místech, nebo je otevírají čipovou kartou. Člen zpravidla platí registrační či roční poplatek a dále za půjčení vozu (za ujeté kilometry a/nebo za délku výpůjčky). Obvyklá bývá i kauce pro placení případných závazků či škod.

Jaké jsou výhody a nevýhody carsharingu?

Výhody

- nižší potřeba používání aut a parkovacích ploch
- snížení počtu najetých kilometrů
- efektivnější využívání vozů než u vlastního auta
- častější využívání jiných způsobů dopravy, zejména ve velkých městech
- dostupnost většího počtu typů vozů

Nevýhody

- nutnost dopředu plánovat jízdu a použití určitého typu či velikosti auta
- delší doby dojití či dojetí než k vlastnímu vozu

- riziko nemožnosti půjčit si žádané vozidlo v žádanou dobu
- funguje to dobře jen ve velkých sídlech s dobrou dopravní obslužností

Vzhledem k poslední nevýhodě a vzhledem k faktu, že především v odlehlých obcích je vlastnění osobního vozu často vnímáno jako nutnost, se může zdát carsharing ve venkovských oblastech nepoužitelný. Možná nemůže fungovat ve své čisté podobě, ale proč by nemohla určitý typ vozů sdílet s občany obec nebo svazek obcí dohromady?

Ze sdílení vozů se může považovat i jiný princip, takzvaná spolujízda, tedy zpravidla pro společné cesty do zaměstnání. Myslím si, že na řadě míst může být sdílení aut poměrně inspirující.

Sdílení příležitostí u energií, nákladů na mobilní telefonování a podobně

Zde se nejedná ve své podstatě o sdílení nákladů, ale o zvětšení příležitostí díky sdílenému nákupu či dražení. Již v loňském roce proběhla médii informace o historicky první aukci energií v Říčanech u Prahy. Princip slevy při hromadném nákupu znali již naši předci, a proto zakládali spotřební družstva.

Na stejném principu může fungovat sleva na mobilní telefonování, při nákupu pro více zákazníků najednou

Info: www.autonapul.org, www.spolujizda.cz, <http://info.ricany.cz/mesto/elektronicka-aukce-pro-obcany-rican>

6.5.4. Lokální soběstačnost

Co se pod tímto podivným názvem skrývá? V době globalizace a globální výměny zboží, služeb a energií, se něco podobného může zdát přežitkem. Nicméně výše, v případě LETS systémů, jsme si ukázali část přínosů, které sázka na lokální soběstačnost může přinášet. V čem ještě by se to mohlo vyplatit?

Určitě v energiích. Bohužel toto téma má díky „profesionální“ práci našeho parlamentu a vlády poněkud hořkou příchuť. Místo diverzifikace zdrojů energie, tj. místo toho, aby solární panely přispívaly k lokální nezávislosti na monopolních dodavatelích energie, opět přispíváme mafím na klidný život.

Přes toto selhání má ale snaha o jakoukoliv lokální soběstačnost smysl. Energetická soběstačnost, úplná či částečná, přináší nezávislost na

dodávkách energie (elektriny, plynu či jiných paliv) ze vzdálených externích zdrojů. To může být výhodné v případě skokových zvýšení cen nebo výpadků dodávek (viz například uzavření plynovodů v případě sporu Ruska s Ukrajinou). Navíc tím významná část prostředků zůstává v regionu.

Jaká jsou možná řešení:

- bioplynové stanice
  - spalovny rychle rostoucích dřevin a jiné biomasy
  - solární systémy – na ohřev vody a vytápění nebo solární elektrárny.
- V ČR je nyní jediná energeticky plně soběstačná obec – Kněžice na Nymbursku, řada dalších se k ní blíží. Příklady dobrých praxí v této oblasti lze nalézt například na webu ekologického institutu Veronica. Info: <http://www.veronica.cz/?id=444>

6.6. Aktivizace místní komunity

Aby místní komunita byla schopna něco měnit, musí vůbec existovat. To znamená, že v ní musí být dostatek lidí ochotných se zapojit do veřejného života. Stejně tak je nutné, aby v ní existovaly aktivní, funkční a životaschopné neziskové organizace. Přesto, že jsme výše psali, že nám jde především občanskou společnost, do které nepatří veřejná správa, pak na malé obci platí, že bez spolupráce s ní to jde velmi obtížně. V řadě případů je na malé obci vše personálně propojeno, počet aktivních, ochotných a schopných lidí je omezený. A tak šéfa místních hasičů najdete na radnici coby místostarostu, zatímco starostka naopak je zase aktivní členkou místních zahrádkářů. Učitel, který trénuje malé fotbalisty, je alespoň členem komise pro kulturu a spor. No a vedoucí místní agro firmy je členem zastupitelstva. Šanci na úspěšnou změnu má komunita, která je aktivní a dokáže zapojit do dění v obci co nejvíce lidí. Jak takovou komunitu ještě více aktivizovat a jak probudit spící obec? Zde najdete několik námětů:

6.6.1. Zapojení lidí

Snažte se zapojit a zvát co nejvíce lidí. Aktivity by měly být v počátku jasné a přehledné, dostupné všem (např. rodinám i s dětmi), s jasným přínosem a výsledkem. Příkladem takových akcí může být:

- Den Země
- Dětský den

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Vítání prázdnin a loučení s prázdninami
- Drakyáda
- Mikulášská besídka
- Rozdávání Betlémského světla
- Výroční akce

Před i při akci se snažte nenásilně lidi zapojit, vítat pomoc a komunikovat.

Druhým typem akcí může být obnova zapomenutých tradic nebo her:

- Masopust
- Velikonoční řehtání dětí
- Kuličkiáda
- Obchůzka Lucek

Další možností je zorganizování akce k nějakému mezinárodnímu dni nebo iniciativě:

- Den Země (22. dubna)
- Svátek sousedů (1. června)

6.6.2. Zapojení mládeže

I v souvislosti s tím, co uvádíme výše ohledně stárnutí obcí, je cílené zapojení mládeže do komunitního života obce velmi strategické. Jak to udělat nebo jaké jsou možnosti? Určitě informovat a zvat – všemi možnými způsoby. Osobně, prostřednictvím neformálních skupin tam, kde se sdružují, formálně přes místa organizace (fotbalový oddíl, fara, místní kapela). Pokoušet se je zapojit – vytvářet konkrétní úkoly a zadání, vítat aktivitu. Využívat komunikační nástroje, které mladí lidé používají – Facebook, mail, SMS.

Pokud vznikne skupina mladých, kteří jsou schopní a ochotní přiložit ruku k dílu, můžete je motivovat k vlastní aktivitě a nasměrovat například na program Mládež v akci (www.mladezvakci.cz), Nadaci Vodafone (www.nadacevodafone.cz) nebo program Think Big Nadace Telefónica (www.o2thinkbig.cz), kde mohou získat informace a finanční prostředky na své vlastní dobrovolnické projekty.

6.6.3. Podpora místních spolků

Řadu výše uvedených akcí mohou uspořádat spolky a místní neziskové organizace samy. Je proto vhodné je podporovat, a to je úkol pro místní samosprávy. Často stačí drobně natuknout, leckdy postačí přímá motivace. Důležité je dávat najevo, že je o běžnou i komunitní

činnost spolků zájem a nějaká nadstandardní aktivita bude finančně podpořena. O podpoře je třeba mluvit a deklarovat ji transparentně. Je překvapivé, v kolika malých obcích může vzniknout komunikační šum (a komunita je také o komunikaci) ohledně příspěvků pro místní spolky. Leckde si myslí „že obec podporuje jen myslivce, protože starosta je myslivec“, a proto si o podporu pro svou akci neřeknou. Starosta naopak může žít v přesvědčení, „že spolky jsou pasivní, rádi bychom jim přispěli, jen kdyby s něčím přišly“. Odbourají-li se tyto komunikační zádrhele, je často překvapivé, jak spolkový život rozkvetne, kolik akcí a jak levně jsou najednou spolky v obci ročně schopny udělat. U příspěvků pro spolky, zvláště na malých obcích, a pro malé spolky nebo neformální skupiny, není vždy nutné, aby příspěvek samy účtovaly – je možné jim přímo proplácet jejich účtenky. Na jiném místě naopak může pomoci nasměrování spolku i do práce pro celek, nejen pro své členy a na svou činnost. Starosta pak může říci: „Dobře milí fotbalisté, vedle běžného příspěvku na činnost potřebujete letos opravit šatny. Najdeme peníze, ale při rekonstrukci šaten uděláte část prací sami dobrovolníky a také vyčistíte parčík v centru obce a natřete v něm lavičky.“ Stejně tak může být přínosné dávat spolky dohromady – velkou akci nemusí zvládnout jeden spolek, ale může se na ni podílet obec třeba se všemi spolky a mládeží dohromady.

6.6.4. Jak aktivizovat místní komunitu – shrnutí

- Nebojte se začít! → Nikdo to za Vás neudělá!
- Inspirujte se jinde. → Proč objevovat Ameriku?
- Vše možně podporujte místní spolky. → Udělají hodně dobré práce za hubičku!
- Vítejte ochotu se zapojit a hýčkejte si dobrovolníky. → Dejte lidem najevo, že o jejich aktivitu je zájem.

6.7. Místní Agenda 21 – Zdravá města, obce regiony

Existuje nějaký přístup, strategie, který by zahrnovala výše uvedené zaměření na komunitu a obsáhla většinu oblastí výše uvedených příkladů dobré praxe?

Domnívám se, že přínosným přístupem může být hnutí Zdravých měst. Zdravá města navazují na mezinárodní projekt iniciovaný již v roce 1988 Světovou zdravotnickou organizací.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Zdravá města se snaží o trvale udržitelný rozvoj měst na místní úrovni. Tedy o takový rozvoj, který zabezpečuje potřeby současné společnosti, aniž by omezoval možnost budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby. Trvalá udržitelnost nemůže fungovat bez rovnováhy mezi ekonomickým rozvojem, sociálními dopady tohoto rozvoje a možnostmi (limity) životního prostředí.

Metodika, kterou se Zdravá města řídí, se jmenuje místní Agenda 21. Města a obce, které se jí řídí, umožňující účast veřejnosti na rozhodování a plánování a cíleně se zaměřují na spolupráci s ostatními společenskými sektory, přičemž respektují odborný pohled na věc. Jedině tak může veřejná správa vést k dlouhodobě udržitelnému rozvoji obce či regionu. A právě místní Agenda 21 je procesem, jehož je udržitelný rozvoj základním cílem. Její nezbytnou součástí jsou:

- kvalitní strategické plánování a řízení včetně systému financování;
- průběžná a aktivní komunikace s veřejností – budování partnerství;
- systémové a měřitelné směřování k udržitelnému rozvoji.

Mimo to se Zdravá města věnují například kampaním, jako jsou Den Země, Dny bez úrazů, Dny zdraví, Den bez aut a Týden mobility. Dalšími tématy jsou například bezpečná doprava (bezpečná cesta do škol, kampaň Na kole jen s helmou atd.). Ve zdravých městech a obcích najdete i podporu aktivit jako: obnova památek, ožívování tradičních zvyklostí a řemesel, udržitelná turistika, péče o krajinu, výsadba stromů, údržba parků, akce pro veřejnost (slavnosti, jarmarky, poutě) a další.

Zdravé obce a města mají asociaci s názvem Národní síť Zdravých měst České republiky (NSZM). Ta je zaměřena především na výměnu dobré praxe a zkušeností mezi obcemi navzájem, dále na tvorbu metodiky pro kvalitní postup a zlepšování svých členů. NSZM pro to vytváří software a internetové aplikace pro strategické řízení obcí a zlepšování místní Agendy 21 (např. DataPlán – informační systém pro strategické řízení www.dataplan.info a portál www.dobrapraxe.cz) a pořádá pravidelné vzdělávací akce.

V současné době je členů více než 100 a vedle obcí a měst, jsou to též mikroregiony, kraje a Místní akční skupiny.

Obce realizující místní Agendu 21 se každoročně hodnotí dle standardizovaných kritérií, které jsou vyhodnocovány v databázi místních Agend 21 na adrese www.ma21.cz. Ta dělí obce dle dosažených

výsledků do pěti stupňů od nejvyššího „A“ (dosud jej neobdrželo žádné město), přes „B“ (v roce 2012 na tento stupeň dosáhlo 5 měst, 1 obec a 1 mikroregion) a dle „C“, „D“ a „Z“.

6.8. Komunitní plánování – plánování s lidmi

Komunitní plánování je jedním z přístupů, které uplatňují Zdravá města. Obec vychází z potřeby zvýšit legitimitu rozhodování participativním stylem řešení veřejných problémů.

Jde o plánování s co nejširším zapojením veřejnosti, přičemž se cíleně zapojují všichni „zainteresovaní hráči“ v komunitě – příjemci či uživatelé plánovaných služeb či změn, jejich poskytovatelé či zřizovatelé, veřejná správa a dále všichni, kterých se plánované změny mohou nějak dotknout. Jde tedy nejen o občany, ale i školy, neziskové organizace, firmy, prostě všechny, kteří se nějak podílejí na životě komunity.

Nejnámější oblast, kde je komunitní plánování využíváno, je oblast sociálních služeb.

Nicméně jej lze s úspěchem použít například při zpracování rozvojových strategií obcí, měst a mikroregionů, při plánování úprav a využití veřejného prostranství, péče o zeleň v obci atd.

Ostatně celý koncept vzniku a fungování místních akčních skupin je postaven na komunitním plánování a participaci různých stran z regionu.

6.9. Příklad dobré praxe – obec Křižánky

Tato obec leží na Vysočině na historické zemské hranici, půlka obce v Čechách a druhá na Moravě. Obec leží poměrně daleko od větších sídel a obyvatelé mají problém se sháněním práce. Obec stárne a klesá počet jejich obyvatel (v roce 1869 přes 1400 obyvatel, nyní 375). Pomyslným bodem zlomu byl rok 2005 (půlka funkčního období zastupitelstva). Většina členů zastupitelstva tehdy avizovala, že již nebude v dalších komunálních volbách kandidovat, a to včetně starosty obce. O práci v zastupitelstvu nebyl velký zájem ani mezi veřejností. Obec se nacházela v poměrně obtížném období, kdy se zapojila do rozsáhlého a finančně náročného projektu plynofikace. Ti, kterým nebyl osud obce lhostejný, dali hlavy dohromady a shodli se, že je nutné v dostatečném předstihu zapojit veřejnost do plánovacích a rozhodovacích procesů.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Intuitivně a správně se snažili navázat na to, co v obci dobře funguje, a to byla právě spolková činnost. V druhé polovině roku 2005 proto vznikl tzv. Poradní sbor obce Křižánky, přičemž členy do této skupiny nominovaly spolky. Zároveň hledali inspiraci a podporu i za hranicemi obce a inspirovala je právě místní Agenda 21 a Zdravá města – obec vstoupila do NSZM.

V poradním sboru vznikl dokument, který popisoval situaci obce, co občanům chybí a jak by to chtěli řešit. Dokument byl následně formou ankety předložen veřejnosti. Dále i jednotlivé vytipované oblasti byly řešeny s veřejností:

Vybudování dětského hřiště

Příkladem komunitního plánování a zapojení veřejnosti je budování dětského hřiště. Veřejnost, různé skupiny veřejnosti, byly zapojeny již do plánování akce. Dětem v mateřské školce byly předloženy katalogy herních prvků a děti samy určily, které prvky na hřišti chtějí. Následovalo projednání s maminkami. Díky speciálnímu software byla promítána vizualizace hřiště a maminky určovaly kam který prvek posunout, aby to pro ně bylo co nejpříjemnější. Následovalo zapojení tatínků, kteří se dobrovolnický podíleli na úpravě terénu.

A co tedy přinesla MA 21 obci, kde jsou Křižánky dnes? V roce 2013 podruhé obhajují kategorii „B“ v databázi místní Agendy 21. V roce 2012 byly Vesnicí Vysočiny a získali 3. místo v soutěži Vesnice roku v celé ČR. Mají zpracovaný Strategický plán rozvoje obce do roku 2022. Lidé již berou jako samozřejmost, že jsou zváni na veřejné projednání konkrétních věcí.

Mgr. Michal Novotný

Vystudoval přírodovědeckou fakultu UK a následně sociální pedagogiku. Krátce pracoval ve výzkumu a poté v řadě neziskových organizací (krizové centrum, dobrovolnické centrum a komunitní nadace). Nyní je koordinátorem programu Zdravé město Strakonice a projektovým manažerem tamtéž. Mimo to se snaží se podílit na aktivitách sdružení BEZ Katovice, které každoročně dobrovolnicky realizuje řadu místních aktivit od přednášek, přes přírodovědné vycházky až po akce pro děti.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

DOMA NA VENKOVĚ

KONCEPCE VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

0. Úvod	3
1. Historie a vývoj venkovské krajiny a osídlení	9
1.1 Venkovská krajina v historii a současnosti <i>Ing. Lenka Solarová</i>	9
1.2 Lidová architektura, její význam a poselství <i>PhDr. Pavel Bureš</i>	15
2. Venkov jako kolébka lidové tradice, její současná podoba a význam <i>Mgr. Irena Novotná</i>	37
3. Nástin historie řemeslné výroby <i>Mgr. Vladimír Červenka</i>	49
4. Venkov ve století služeb – Služby ve venkovském cestovním ruchu v ČR <i>Ing. Zdenka Nosková</i>	59
5. Spotřebitelská gramotnost – prázdný pojem nebo nezbytnost <i>Ing. Dana Posádová</i>	67
6. Venkov jako živá komunita <i>Mgr. Michal Novotný</i>	75

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VÍCE INFO NA

WWW.NA-VENKOVE.CZ

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Doma na venkově

Vzdělávací program pro zvýšení konkurenceschopnosti venkovského obyvatelstva

Projekt „Doma na venkově – Vzdělávací program pro zvýšení konkurenceschopnosti venkovského obyvatelstva“, podpořený z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky (reg. č. CZ.1.07/3.1.00/37.0207), realizuje OTAVAN – spolek pro kulturu, ekologii a vzdělávání ve spolupráci s Asociací regionálních značek, o. s., Jihočeskou univerzitou a svazky obcí Dolního Pootaví, Středního Pootaví, Šumavského podlesí, Blanicko-otavského regionu, severního Písecka, Blatenska a Milevska.

Vydal OTAVAN – spolek pro kulturu, ekologii a vzdělávání,

Na Břehu 347, 387 11 Katovice

www.otavan.eu

Katovice 2013

Grafická úprava a tisk: Kolář & Kutálek

Vydání první